

INTERVIEW MET CATHARINA HARTEVELD-KROESEMEIJER, 20 februari en 18 maart 2019

Inhoud:

Pag. 1 Gehoorproblemen

Pag. 2 Geboorte, afkomst, Utrecht, grootouders Leiden Sophiastreet

Pag. 3, 4 Oorlog, hondenkar

Pag. 4, 5 Herinneringen aan grootmoeder, de mooie kamer, grootvader, gezin

Pag. 6, 7 Korfbal, ontmoeting echtgenoot, kano, vader naar Frankrijk voor Duitsers, weer terug naar Nederland, diploma lingerie, costumière, kleermaker

Pag. 7, 8 Dienstje om school te bekostigen, Vakschool Rapenburg, Werkatelier, Kroesemeijer die NSB'er was, tbc

Pag. 9, 10 Aanloop naar diagnose, huis Eerste Binnenvestgracht, woning Storm Buysingstraat, verloop ziekte

Pag. 11 Woning Zaanstraat met man

[Tweede gesprek:]

Pag. 11, 12 Op de fiets van Utrecht naar Leiden, als kind. Bonen afhalen familie Waardgracht.

Grootouders

Pag. 13 Jeugdherinnering komt boven bij ontruiming woonwagenkamp Leiden

Pag. 14 Tijd na huwelijk. Daan Sloos

Pag. 15 Geen geld voor eten, maar wel twee gebakjes kopen

Pag. 16, 17 Werk man, zijn onderscheiding, zijn ziek worden

Pag. 18, 19 Werk jaren '50. Winkel Haarlemmerstraat. Twee keer dezelfde jurk aantrekken naar een bijeenkomst met man

Pag. 20 Man heeft moeite met haar werk en opleidingswensen

Pag. 21, 22 Opleiding, man toch blij, HBO Sociaal Cultureel werk, Sociologie universiteit

Pag. 23, 24 Alles gehaald behalve scriptie. Mantelzorg. FNV, VOS-cursussen, Opfriscursus voor Leidse vrouwen met lagere school, Polen. Weerbaarheid en assertiviteit

Pag. 25, 26 Moeizame adoptieprocedure. Reizen hiervoor naar Griekenland, Oostenrijk. Kunnen arbeiderskinderen een kind opvoeden?

Pag. 27 Meer adoptieperikelen. Voor het eerst in een vliegtuig

Pag. 28, 29 Zoon 14 maanden in Griekenland, barre omstandigheden. Cursussen Provinciale Raad. Emancipatie voor Arbeidersvrouwen (EVA)

Pag. 30, 31 Waardering voor al het (vrijwilligers)werk. Mening familie over haar studeren

Pag. 32 Ziekbed man, gang van zaken in ziekenhuis

I-2: Ik wil u vragen: mijn stem is niet heel sterk. Kunt u zijn stem beter verstaan?

G: U niet zo goed, u beter.

I-2: Dat dacht ik al.

I-1: Ik ben een Leidenaar. Daardoor komt het.

G: Ik heb heel last gehad ervan. Het is nu jaren geleden. Ik speelde gitaar in een club. Ik speelde ook viool, maar niet in een club, maar gewoon. Heb ik van mijn moeder, die zat ook in de muziek. Ik kon mijn instrument niet meer stemmen. Het was ineens afgelopen. Ik heb echt 's nachts buiten gelopen dat ik het niet kon verwerken. De dokter kwam zijn excuus aanbieden. Hij zegt: "Het stond geschreven". Hij kwam 's ochtends al zijn excuus aanbieden. Er was niks meer aan te doen. Het was toentertijd ook zo dat ziekenhuizen het niet bekend maakten als deze dingen gebeurden.

Tegenwoordig...

I-1: De fouten moeten erkend worden. Anders komt het in de publiciteit.

G: Mijn verhaal over dat niet horen. Ik moet altijd tegen anderen zeggen: "Ik hoor niet goed".

I-1: Maar voor de rest gaat het wel goed met u?

G: Ik geef ook nog twee avonden in de week les, in buurthuizen en onderwijswinkel. Het gaat prima. Altijd maar jongere mensen natuurlijk.

I-1: U kunt altijd zeggen dat u de oudste bent.

G: Ik ben tweeënnegentig, tenminste over een paar maanden.

I-1: Had u wel deze folder gekregen? Een paar weken misschien of langer geleden? Daarin stond een beetje wat we doen. Ik weet niet of u dat nog weet?

G: Die heb ik gekregen. Alleen weet ik niet of het belangrijk is wat ik...

I-1: Het gaat niet om belangrijk. Iedereen heeft een levensverhaal, over het gewone leven in Leiden. We hebben het daarnet nog over gehad. We hebben gezien dat u een heel interessant, heel ander leven...

G: Die oorlogsjaren en zo. Wat verwacht u van me?

I-2: Eigenlijk verwachten we dat u het prettig vindt aan de hand van onze vragen, dat u vertelt over uw vroege jeugd, over het dagelijkse leven, over uw grootouders, uw ouders. Hoe het gewone leven voor u eruitzag. Dat is eigenlijk waarover het gaat. Met dingen die u heel onbelangrijk vindt. Die worden toch belangrijk als heel veel mensen daar iets over vertellen. Over of u verhuisd bent, of u altijd in Leiden heeft gewoond? Of u sinterklaas heeft gevierd? Welke kerkgenootschappen u misschien bij hoorde? Of u aan sport hebt gedaan? Welke scholen? Ik heb het interview met u gelezen in de *Hoge Mors*. Dat heeft hij (I-1) tevoorschijn gehaald.

I-1: In 2011 bent u geïnterviewd, ondanks dat u niet lang in de Mors heeft gewoond, door dat buurtkrantje. Over uw leven, over uw ziekte. Dat staat op Internet: daar kunnen we bij. Ik heb gewoon uw naam proberen op te zoeken om te kijken wat ik kon vinden. Dat interview staat heel wat in. [Buurtkrant *De Put in de Oude Morsch* – 15^e jaargang nummer 58, juni 2011: **Toos Kroesemeyer, een gedreven idealiste**].

G: Ik heb de naam van mijn man: Harteveld.

I-1: Ik weet dat u Kroesemeijer heet.

G: Oer-Leidse familie, ik trouwens ook. Mijn meisjesnaam is Kroesemeijer. Die kwam niet zo heel veel voor.

I-1: Die kwam uit Utrecht, toch?

G: Nee, ik kom niet uit Utrecht, ik ben in Leiden geboren.

I-1: Uw grootvader komt uit Utrecht. [grootouders Franciskus Kroesemeijer en Catharina de Bruin, beiden in Leiden geboren; overgrootouders Jan George Kroesemeijer en Anna Odijk, beiden in Utrecht geboren]

G: Mijn vader werkte op de zeepfabriek van Tieleman & Dros. Dat was in de Herenstraat, Zoeterwoudse... [Dros & Gebr. Tieleman, Stoomzeepfabriek "De Gekroonde Haan", Zoeterwoudseweg 3] Daar was die fabriek. Dat is later Sanders geworden.

I-1: Dat ken ik ook nog. Ik woon al heel lang niet meer in Leiden, maar heb wel mijn jeugd doorgebracht. Dus een heleboel dingen weet ik nog wel.

G: Die fabriek kwam ruimte tekort en ging toen verhuizen naar Maarssen, bij Utrecht. Toen was ik vijf jaar. We woonden in de Leuvenstraat. Als je niet meeging, was je werkloos. En dat was nogal wat, toen ook. Toen zijn we naar Utrecht gegaan, naar Zuilen, zo dicht mogelijk bij Maarssen. [kort voor 20-7-1932 naar Van Balderikstraat 103] Daar zijn we een aantal jaren geweest. In het begin van de oorlog is mijn vader opgegeven door Tieleman & Dros voor werk naar 't buitenland. Met meer mensen natuurlijk. Toen heeft de ondergrondse in Utrecht die lijst vernietigd. Dus die was er niet meer bij de Duitsers, of die is niet meer terechtgekomen bij de Duitsers. Na een aantal maanden vroeg Tieleman & Dros aan die Duitsers: "Hoe zit het dan, mensen werken nog steeds bij me?" Toen zeiden die Duitsers: "Wij hebben die lijst niet meer, die is vernietigd". Zegt hij: "Ik heb die lijst nog wel". Niet te geloven. Die lijst gegeven. Daar kwam de ondergrondse achter. Die heeft de mensen gewaarschuwd. Mijn vader bijvoorbeeld moest diezelfde nacht nog maken dat hij wegkwam. Waar ze heen konden wisten ze niet. Toen zijn we naar mijn grootouders gegaan.

I-1: Naar Leiden.

G: Die hadden in de Sophiastreet een woning. [P. Kroesemeijer en familie vestigden zich kort voor 21-10-1942 Sophiastreet 13]

I-2: Hier in Leiden?

G: In Leiden; ook niet zo groot. De slaapkamer van mijn grootouders, dat werd de linnenkamer met een opklapbed van mijn ouders.

I-1: Maar daardoor, omdat u terug moest met uw ouders naar Leiden, heeft hij niet in Duitsland hoeven werken? Dat is het gevolg ervan. Klopt dat?

G: Zegt u het nog eens?

I-1: Omdat u toen weer teruggegaan bent naar Leiden, bent in gaan wonen, hoefde uw vader niet meer naar Duitsland?

G: Nee, hij was ondergedoken.

I-1: Hij is ondergedoken gebleven?

G: Hij ging onderduiken en hij had geen andere mogelijkheid tot familie en daar zoeken ze natuurlijk het eerst naar. Dat is logisch. Wij sliepen met drie kinderen op de zolder en zij hadden daarboven en beneden gingen mijn grootouders in de bedstee, weer. Daar lagen ook allemaal aardappelen onder, want mijn grootvader had een volkstuin. Even denken, even weer op een rijtje krijgen.

I-1: Mag ik u even in de rede vallen? Dit is nu al een heel mooi begin van een verhaal, die we een beetje opnemen. Maar volgende keer bij het interview zouden we dat nog weer willen horen. Als u nu het hele verhaal vertelt, moet u het volgende keer..., kunt u... Dat is misschien niet zo fijn voor uzelf.

I-2: Goed idee. Als u vertelt over de oorlogstijd: dat is heel mooi onderwerp voor dat interview.

I-1: Het is misschien niet zo aardig dat ik nu zeg: "Mag ik u onderbreken en stop het verhaal", maar nu doen we er nog niets mee. We willen alleen een beetje horen wat u wilt vertellen, kunt vertellen.

G: Dat hele begin, dat hoeft niet?

I-1: Natuurlijk, wat u nog weet.

G: De details, als je dan begint, dan volgt dat...

I-1: Dat is goed en dan zullen we u niet onderbreken, alleen om een vraag te stellen. Op die manier gaan we het dan doen.

G: Als ik iets niet... wat begrepen wordt?

I-1: Of we willen iets extra's nog weten.

G: Het was in de Sophiastreet op een hoek en op de andere hoek woonde een broer van mijn vader en dat was een NSB'er.

I-1: Dat is ook...in één familie.

G: Wij waren Kroesemeijer, maar zij waren ook Kroesemeijer. Die hadden ook kinderen trouwens. Die waren bij de jeugd.... hoe noem je dat ook al weer vroeger?

I-1: Van die NSB?

G: Die hadden van die blauwe pakjes aan.

I-2: Blauwe pakjes?

G: Broekjes.

I-1: Wij hebben dat niet meegemaakt; wij zijn van na de oorlog. Ik snap wat u bedoelt. Dat waren dus kinderen die ...als een soort Hitlerjugend...

G: Die kinderen hadden bepaalde kleding, lichtblauw en zwart. Dat zie ik nog zo voor me.

I-2: Dat waren nichtjes of neefjes van u?

G: Dat waren mijn neefjes, of nichtje. In ieder geval, mijn moeder was bang dat hij dat zou doorgeven, dat wij daar zaten. Die is naar hem toegegaan. Die zei: "Ik heb het gemerkt dat mijn broer daar is". Niemand bemoeide zich meer met hem, want hij was NSB'er. Hij viel even buiten de familie. Mijn moeder met groots gebaar van: "Houdt er goed rekening mee, als ik in de gaten krijg dat je ons verradt, wat ik ook moet verzinnen, maar dat kun je niet meer navertellen". Want het was een echte...

Voordat ik naar Utrecht ging: we woonden in de Leuvenstraat, het was alleen een kamer van voor en boven en dan een zolder. Er was zo'n lawaai buiten, ik was denk ik een jaar of vier, ik vergeet het niet meer. Ik ga naar de voorkant, want ik sliep op de zolder. Ik klim op dat raamkozijn: er gaat een Zeppelin langs. Dat vergeet ik niet meer. [13 oktober 1929 11.10 uur] Zo'n grote gevaarte langskomen, waar zo'n beetje de spoorlijn naar Utrecht langskomt, daarboven zat ie ongeveer.

I-1: Dat is natuurlijk heel indrukwekkend als kind als je dat ziet.

G: Een vliegtuig was al heel wat in die tijd. Toen wezen ze naar boven naar mij. Mijn moeder gauw naar boven, bang, als ik hem open zou doen ga ik naar beneden. Dus werd ik van dat raam afgehaald, maar ben er toch weer op geklommen, want ik vond het zo mooi. Hij ging heel langzaam. Daar kun je heel lang bekijken eigenlijk.

I-1: Dat is een mooie herinnering.

G: In Utrecht was het jammer, want zij moest in één nacht weg. Ze konden niet alles meenemen. Mijn vader en moeder hadden een heel grote kast. Het is geen draaiorgel, maar het zijn koperen platen met allemaal gaatjes erin. Die moest je opdraaien.

I-1: Dan kwam er muziek uit?

G: Muziek. Die zie je nu in een museum staan. Die had mijn vader ook, maar die kon hij niet meenemen. Heeft hij zo achter moeten laten, want het ging niet, want er was geen ruimte meer...

I-1: Dat is zonde, dat gebeurt.

I-2: Is dat niet na de oorlog teruggekomen?

G: Nee, daar hoefden we niet onder te duiken, dat was in het begin van de oorlog. Ik heb de hele oorlog hier eigenlijk in Leiden meegemaakt.

I-1: U heeft een paar dingen..., heel interessant: over de Zeppelin, over het verhuizen naar Utrecht, over de NSB-broer van uw vader. Als u dat de volgende keer weer wilt vertellen en uitgebreider. Dan val ik u niet in de rede. Dat zou heel fijn zijn, als u dat wilt vertellen. Dit gesprek gaat over wat u kwijt wil. We nemen het op en gaan het allemaal uittikken. Dat is heel veel werk en we gaan dat met zijn tweeën doen. Uiteindelijk komt het op de Boisotkade, ik zeg het maar even zo, bij Erfgoed, via Internet. U gebruikt geen computer of soms wel?

G: Ik gebruik op het ogenblik niet veel de computer. Mijn man is een jaar ziek geweest. Toen heb ik hem aan de kant gezet. Hij moest veel geholpen worden. Ik ben er nog niet aan toegekomen om het op te pakken.

I-1: U bent er dus wel aan gewend. Als ik vertel: die interviews komen op Internet te staan. Als je intikt: Erfgoed Leiden, dan Interviews van De Stem van Leiden. Dan staan daar een heleboel. Dan kun je het hele interview horen en een samenvatting ervan. Dat is de bedoeling ook van uw interview, als we dat uitgetikt hebben (dat duurt een hele tijd), dat dat er dan op komt en dan kan iedereen die geïnteresseerd is in Leiden en ook in uw verhaal dat beluisteren.

G: Maar als het voor kennismaking...maar ik begin natuurlijk met mijn verhaal.

I-1: Dat is ook logisch, maar daarvoor probeer ik af en toe te zeggen: stop, want anders volgende keer, maar u mag het volgende keer weer vertellen.

G: Anders zit u hier om vijf uur nog.

I-1: Dit was kort bedoeld. Volgende keer, u kunt zelf aangeven, een gesprek kan een uur duren of twee uur. Als u zelf zegt: "Ik vind het nu wel genoeg", dan stoppen we. Als u heel veel te vertellen hebt, en we hebben dat nog niet allemaal gehoord, kunnen we terugkomen. Maar dat bepaalt u. Wij kunnen het interessant vinden, maar als u zegt: "Het is genoeg", dan houden we het daarop. Soms heeft iemand zoveel te vertellen, dan redden we dat niet in die ene middag. We stoppen ook altijd halverwege voor een pauze, omdat het toch wel vermoeiend is als u allerlei dingen vertelt. Dat kunt u zelf ook aangeven: "Ik wil nu wel even thee drinken, zullen we even stoppen?"

G: Als u weg bent, kunnen er nog dingen in mijn gedachten..., kan ik altijd even een notitie van maken.

I-1: We kunnen dan terugkomen. Zo gaat het een beetje.

G: Wat ik me nu bij mijn grootouders in de Sophiastreet heel goed herinner dat is die hondenkarren, dat blaffen van die honden onder die karren. Dat vergeet ik nooit meer. Het was voor mij heel vreemd, want dat hadden we in Utrecht niet.

I-1: Dat was alleen iets van Leiden?

G: Ik ben alleen in Leiden.

I-2: Daarvoor was u te jong, was u nog een heel klein kind waarschijnlijk, voordat u naar Utrecht ging. Hoe oud was u ongeveer?

G: Vijf jaar, na die Zeppelin.

I-1: Die Zeppelin was hier nog, maar daarna. Is dat het enige wat u zich nog kan herinneren van die eerste vier jaar, van die Zeppelin?

G: Voor mijn vijf jaar wel, behalve dat mijn grootmoeder van de kant van mijn vader, die was overleden. Die heeft..., die woonde op de Waardgracht, nee, Oranjegracht. [nr. 41. Catharina Kroesemeijer-de Bruin overleed 4-2-1928, toen G. nog maar een half jaar oud was] Ik heb ze bezocht in het ziekenhuis. Mijn vader verdiende niet veel, maar hielp toch met financiën, die moeder. Ze hadden een aantal kinderen. Toen overleed ze. Ze hadden een mooie kamer aan de voorkant. Zo heette dat. Daar stonden allemaal hele mooie spullen en toen in het ziekenhuis, zoals mijn moeder mij vertelde, was ze in het ziekenhuis... "Er staat nog aardig wat in die mooie kamer en jullie zijn de enigen geweest die me bijgestaan hebben. Daar is wel wat voor jullie dan bij, dan moet je dat maar uitzoeken". Toen was ze overleden en ze gaan naar huis. Het hele huis was leeggehaald door de anderen.

I-1: Zo gaat dat.

G: Er was alleen nog de hond en er was een jongste broer. Die hebben ze maar meegenomen naar huis. [Albertus Kroesemeijer, geboren 8-1-1910]

I-1: Die was nog klein, bedoelt u, dat was nog een klein kind?

G: Mijn ouders, die hebben ze maar meegenomen. Hij kon die jongen ook niet zo achterlaten. Het huis was verder leeg.

I-2: Hoe oud was die jongen?

G: Dat weet ik niet precies meer, maar het was de jongste van de familie. Die had ook niks en mijn vader en moeder hadden ook niks. Alles was... en het was verkocht door de...

I-2: Door de andere kinderen.

G: Ik vind het een beetje naar om te zeggen, maar ze liepen het te verkopen op de Oranjegracht.

I-2: Dat is niet best.

I-1: Wat u nu vertelt is ook toen u nog heel klein was? Dat verhaal wat u nu vertelt over de... Dat kunt u zich nog wel herinneren?

G: Ik kan mijn oma nog herinneren. [Catharina de Bruin, overleden 4-2-1928, Oranjegracht 41].

I-1: Dat is van die eerste vier jaar dat...

G: Ik zal wat laten zien.

I-1: Dat is goed.

[Onderling gepraat tussen de interviewers]

G: Dit is..

I-1: Dit was de moeder...

G: Van mijn vader.

I-2: Wat een mooie vrouw, wat een mooie foto.

G: Ze was jong toen ze...zij is aan kanker overleden. Ze was gek op mijn moeder.

I-2: Haar schoondochter.

G: Dat was de enige die eigenlijk bij haar in de mooie kamer kon zitten om koffie te drinken. Dat heeft mijn moeder verteld. Haar kan ik alleen maar herinneren nog dat we in het ziekenhuis haar bezochten.

I-2: Want toen was u zo klein nog.

G: Toen was ik nog niet uit Leiden.

I-2: Voor Utrecht nog. Allemaal in de Sophiastreet. Nee, het was Oranjegracht.

G: Nee, was in de Leuvenstraat.

I-1: Is dit nu Catharina de Bruin?

G: Zegt u?

I-1: Heette zij Catharina de Bruin?

G: Cathe...

I-1: Want uw grootvader is Franciskus. Dat was de vader van uw vader, die heette Franciskus. Klopt dat?

G: Van Kroesemeijer.

I-1: Hij was getrouwd met Catharina de Bruin.

G: Dat zou wel kunnen.

I-1: Volgens mij, heet u daar niet naar? Heet u ook Catharina?

G: Ja, ik heet ook Catharina. Dat wist ik niet.

I-1: Ik heb het namelijk opgezocht. Kijk, dat kan ik allemaal nog gewoon vinden. Ik heb opgezocht hoe uw ouders heetten maar ook hoe uw grootouders heetten, Franciscus, geboren in 1860, en die was getrouwd met Catharina de Bruin. Dat lijkt me dan...

G: Dus ik ben naar haar vernoemd?

I-1: Ik wist het niet. Wij weten alleen dat u Toos heet, maar dat zou Catharina kunnen zijn.

G: Dat wist ik niet.

I-1: Dat heb ik u nu verteld. Ik heb het nog niet eens goed bekeken.

G: Ik denk ook wel dat er veel verdriet is geweest, dat ze er toch niet zoveel over gepraat hebben. Ze is natuurlijk jong...

I-2: Overleden.

I-1: U bent de oudste van het gezin en u had twee zusjes. Klopt dat?

G: Ik heb twee zusjes, de één is overleden, die was vijf jaar jonger. Dat was Johanna. De ander die is tien jaar jonger en die woont in Koudekerk aan den Rijn. Die is ook rond 82 en die komt iedere week. Doet ze boodschappen voor me. Een jaar geleden reed ik zelf nog auto. Ik ben ook wel goedgekeurd voor rijbewijs, maar ik heb voor de zekerheid, omdat het niet zoveel voorstelt die keuring, bij het Academisch Ziekenhuis, ouderengeneeskunde, heb ik een onderzoek gevraagd. Of ik nog geschikt ben om... Ik was heel geschikt om, zowel lichamelijk als geestelijk, om nog gewoon te rijden. Maar het probleem was: ik hoorde de ambulance niet meer. Ik was al daarop ingesteld, want ik zag auto's naar de kant gaan. Ging ik ook naar de kant. Dan merk ik het wel. En dan kwam hij en dan hoorde ik dat hij eigenlijk al dichtbij was. Al die jaren heb ik natuurlijk wel met die auto... Als je wat ouder wordt, wordt je gehoor normaal ook al wat minder. Toen dacht ik: Op een kruising loopt het fout, want zij mogen door rood rijden, ik zie geen auto voorbijgaan, als ik op groen sta ga ik rijden. Ik dacht: Ik mag het allemaal nog, maar ik denk toch dat het verstandig is om op te houden. Ik had zestig jaar op de weg gezeten; de eerste zeven jaar met een motor; ik had echt veel ervaring. Ik heb wel inmiddels twee heupprotheses en een knieprothese. Dat gaat ook goed.

I-1: U bent ook bijna 92; op een gegeven moment moet er eens wat vervangen worden.

G: Het komt... ik heb veel aan sport gedaan.

I-1: Korfbal? Bij welke vereniging?

G: Algemeene.

I-1: Dat dacht ik wel, gezien wat je zo kan lezen. Mijn vader heeft ook bij De Algemeene gesport.

G: We zijn een korfbalechtpaar.

I-1: Uw man, heette Cor, Cor Harteveld, die heeft u daar ontmoet? Woonde u toen ook bij elkaar?

G: Dat deed je niet.

I-1: Ik zeg het niet goed. Woonde u ook vroeger bij elkaar in de buurt? Dat ook niet?

G: Hij woonde in de Waardstraat [nr. 20] bij de Zijlsingel. Hij was uit een gezin van negen kinderen. Dat is ook heel wat geweest. Ik was de oudste van een gezin, maar hij de jongste. Die families schelen, was een generatie verschil. Ik zei tegen zijn oudste broer (die was net zo oud als mijn vader) zei ik gewoon meneer tegen.

I-1: Dat deed je dan toen, maar dat kwam daardoor?

G: Ik heb ook wel wat teweeggebracht, waar ik dan zelf geen erg in had. Ik had een kano, die kano door de singels heen. Dat was al na de oorlog. Ik spring even over. Dan kwam ik in mijn korte broek en mijn peddels van de kano daar even langs. De singel... Kwam ik gewoon in korte broek. Zij mochten zelfs niet zonder lange kousen naar het strand.

I-1: Heel conservatief.

G: Ik bracht wel wat te weeg. Ik had er helemaal geen erg in.

I-2: Hoorden ze bij de kerk?

G: Twee jaar kon ik mijn man al, voordat we eigenlijk bij elkaar gingen.

I-1: U was nog erg jong toen u hem leerde kennen of toen u met elkaar omging, verkering kreeg?

G: Toen kenden we elkaar al twee jaar, maar ik zag hem helemaal niet zitten, want hij had steeds aanmerkingen, want hij zocht eigenlijk positieve, of negatieve aandacht. "Waar bemoei je je mee?"

I-1: Het is toch goed gekomen.

G: Ik ga weer even terug.

I-1: U had het over sport, over korfbal, over kanoën. U bent altijd sportief geweest?

G: We zijn altijd sportief bezig geweest. We hebben ook veel gezeild. Toen mijn man overleed, waren we 71 jaar bij elkaar. En we kenden elkaar al 73 jaar, dus kun je nagaan.

I-1: Dat is een heel leven al.

G: Met dat korfbal in twee jaar is dat dan gegroeid. Dat is niet zomaar.

I-2: Het was toch een leuke jongen.

G: Ik was in Utrecht (ik ga even terug). Er waren huizen van de zeepfabriek. Die had dat georganiseerd dat zijn mensen daar in konden. Dat was een bepaalde buurt. Die heette 't Zand, dat was tussen Zuilen en Maarssen in. Niet iedereen heeft meer die nacht weg kunnen komen. Er waren ook niet zoveel wagens ter beschikking. Mijn ouders hebben nog heel lang contact gehouden met de mensen in Utrecht.

I-1: Die daar zijn blijven wonen, bedoelt u?

G: Die daar zijn gebleven. Ze waren natuurlijk niet allemaal van de fabriek aangeschreven. Van wat ze konden missen ging dan naar Duitsland. Mijn vader werd toch gepakt, op een gegeven moment. Werd hij 's nachts uit huis gehaald. Toen werd hij bij de NSSK [NSKK, Nationalsozialistisches Kraftfahrkorps] gezet in Frankrijk om te werken. Hij was vrachtwagenchauffeur. Hij ging voor de zeepfabriek ook per boot de spullen wegbrengen, maar ook met een vrachtwagen. Toen is hij daar een aantal, misschien een jaar, anderhalf jaar of twee jaar gewerkt.

I-1: Zonder dat hij terug kon komen?

G: Hij kon niet terugkomen. Het was in het noorden van Frankrijk.

I-1: Dat was voor de Duitsers?

G: Dat moest hij. Hij kwam daar in aanraking met de ondergrondse weer. Die zeiden... Diezelfde ondergrondse is later nog weer voor de dag gekomen in de oorlog, dat ze bezig waren om mensen bij die Duitsers weg te halen. Het is een heel bekend verhaal eigenlijk, wat er toen is gebeurd. Niet alleen mijn vader natuurlijk. Toen hebben ze in Utrecht, in Hillegom, hebben ze een hooiberg gehaald. Wel eromheen nog. Toen is hij met de vrachtwagen van de NSSK met hulp van de ondergrondse naar Hillegom gereden vanuit Frankrijk, Noord-Frankrijk, en de vrachtwagen zo in de hooiberg gezet.

I-1: Om te verstoppen. Zo is hij eigenlijk weer teruggekomen naar Leiden toen? Toen kon hij weer naar Leiden?

G: Hij mocht daar niet vandaan. Hij was daar ingekwartierd in Hillegom. Wij moesten hem bezoeken.

I-1: Ging het zo?

G: Hij hielp daar wel, klussen en zo. Hij mocht niet... hij was ook nog ondergedoken.

I-2: Hij bestond niet. Hij mocht er niet zijn van de Duitsers. Die zochten hem nog steeds?

G: Die mensen waar hij dan was, zouden ook gevaar lopen. Ze zijn wel op zoek geweest. Ze dachten die vrachtwagen [te] vinden, maar die hebben ze nooit meer gevonden. Je moet wel op het idee komen.

I-1: Het is wel heel slim.

G: Ik ging wel met mijn moeder... ging ik hem bezoeken. Ik heb meegemaakt (want dan gingen we met de tram), ik heb meegemaakt dat de tram stopte omdat er vliegtuigen laag overkwamen. Dan zei die conducteur van die tram: "Ga in die kant bij de sloot liggen, want we worden beschoten". Dat gingen we uiteraard en de tram was beschoten en kon niet meer verder. Die conducteur... er kwam een boerenwagen aan en die conducteur hield hem aan en toen heeft hij gezorgd dat wij op die boerenwagen op de achterkant naar Hillegom zijn gegaan en dat hebben we eigenlijk een paar keer gedaan.

I-1: Dat zijn dingen, herinneringen die je nooit meer vergeet.

G: Dat maakt schijnbaar zo'n indruk op je.

I-2: Het is toch ook heel angstig als je wordt beschoten?

G: Zeker. Ik denk ook dat je die angst niet vergeet. Ik heb een fotografisch geheugen, dus ik zie alles tot in de details.

I-2: U heeft uw vader dus niet vaak gezien in de oorlog? Paar keer?

G: Nee, ik was in Utrecht wel naar de school geweest. Van de basisschool zijn ze naar vader en moeder gegaan. En zeiden: "U moet uw dochter op de Mulo doen". Was toen geloof ik Mulo.

I-1: Dat was toen de Mulo.

G: "Want daar is ze wel geschikt voor". Maar er was helemaal geen geld voor. Mijn vader verdiende, geloof ik, achttien gulden en daar ging al negen gulden af voor de huur.

I-1: Dan blijft er niet veel over.

G: Je had ook geen kinderbijslag of wat dan ook, dus dat ging niet. Dat betekende wel dat ik toen de zevende klas, want ik ben met mijn zesde jaar naar school gegaan, dat was in juli... Dat betekent wel dat ik de zevende klas nog wel over mocht doen, want je mocht niet eerder van school af of je moest dertien zijn.

I-1: Dat was toen precies het begin van de oorlog, toen dit speelde?

G: Een paar jaar, na een paar jaar in de oorlog, kwam ik weer terug; toen gebeurde dat. Toen is mijn moeder naar een vakschool gegaan, want ze zat zelf ook veel te naaien, maar dat was een dagschool en die was ook te duur. Toen kreeg ze het voor elkaar, wat ik in die tijd achteraf toch wel mooi vind, toen kwam ze daar en heeft ze het voor elkaar gekregen dat ik 's ochtends een dienstje zou nemen en dat geld gebruikte ze dan voor de school. Dan kon ik 's middags naar school, maar dan moest ik een uur langer blijven, want toen kreeg ik opdracht wat ze gedaan hadden 's ochtends en dat moest ik dan 's avonds doen.

I-1: Zo kon u toch alles doen.

G: Heb ik mijn diploma gehaald van lingerie, costumière en kleermakersvakwerk.

I-2: Dat was wel in Leiden?

G: Nee, dat was nog in Utrecht. Na die twee jaar, na costumière, ben ik in Leiden terechtgekomen.

I-2: Dat was na de oorlog?

G: Nee.

I-2: U bent van 1927?

G: Toen kwam ik op de vakschool op het Rapenburg terecht. Maar ik heb nooit geen twee jaar huishoudelijk gehad. Op die school twee jaar huishoudelijk werk en dan mag je pas een vak kiezen.

I-1: Dat heeft u overgeslagen?

G: Dat heb ik overgeslagen. Dat moest even beredeneerd worden. Ik kwam in de coupeuseklas, maar ze waren allemaal twee jaar ouder als ik. Maar ja, toch gedaan, toch geslaagd. Ik had niet veel contact met die anderen.

I-1: Door het leeftijdsverschil?

G: Het leeftijd scheelde veel, twee jaar. Ze keken eigenlijk op me neer, als ... Daarna ben ik op een atelier terechtgekomen en toen kreeg ik de leiding over twintig meisjes ongeveer.

I-1: Dat is al heel wat.

I-2: Hoe oud was u toen? Vijftien, ongeveer?

G: Even denken hoor, twintig, eenentwintig.

I-1: Dat is dan na de Tweede Wereldoorlog?

G: Nee, dat was niet na de oorlog.

I-1: Omdat u van 1927 bent en als u twintig bent is het '47. Dan is het na de oorlog.

G: Dan is het vlak na de oorlog.

I-1: U was in elk geval nog erg jong en toch al de leiding over twintig anderen. Dat is heel... Dat vond u moeilijk?

G: Ik was, dacht ik, de laatste jaren of het laatste jaar van de oorlog, was ik toch al op die huishoudschool. Dat herinner ik me. Waarom ik het vertel: ik stond in de fietsenstalling. Dat is beneden eronder om mijn fiets te halen en toen hoorde ik: "Dat is die meid van die NSB'er, die Kroesemeijer". Dat was ik helemaal niet.

I-1: Dat kwam door de naam.

G: Die woonde ook in de Sophiastreet, alleen een straat ertussen. Ik voelde me ook niet zo veilig meer. Ik ben toch geslaagd en ben ervan af gegaan. Ik was natuurlijk op korfballen en dan kregen we wel eens van die wedstrijdweekenden en dan ging ik daarvoor naar Vlissingen. Met meer mensen: het hele twaalftal ging daarheen.

[Onderbroken door telefoongesprek en wat gepraat door de interviewers]

G: Ik weet het natuurlijk niet altijd precies. Met het jaar...

I-1: Dat is ook logisch.

I-2: Meer chronologisch en of het jaar eerder maakt niet uit.

G: Toen was ik in Vlissingen, werd ik... word je bij anderen ondergebracht van die vereniging daar. Dat wist ik niet, dat hoorde ik achteraf. Ik werd op een bed gelegd bij iemand. Die persoon lag de hele dag te kuren vanwege TBC. Die sliep 's avonds bij haar man, 's nachts, en ik werd op dat bed gelegd. Zo'n weekend speel je wel vier wedstrijden op een dag. Dus je bent oververmoeid. Toen kreeg ik, dat was in augustus, en toen kreeg ik in november allemaal rode vlekken op mijn benen. Toen ging ik naar de huisarts. Hij zei: "Dat is niks bijzonders hoor. Je hebt gewoon in een bos gelopen en daar ben je door een insect gebeten". Het is bijzonder als dat bij je terecht komt, die rode vlekken. Dan heeft het nog geen plek in je lichaam gevonden en dan wachten ze het af. "Die rode vlekken gaan wel weer weg hoor". Toen zat het op mijn longen.

I-1: Toen was het binnen in uw lichaam. U bent gewoon besmet op dat bed. Daar werd helemaal niet aan gedacht dat dat kon gebeuren. U was kwetsbaar.

G: Toen overleed je aan die ziekte, want er was verder niet veel aan medicijnen en dergelijke.

I-2: Dat was heel gevaarlijk.

G: Een jaar bij die huisarts geklaagd en die zei: "Je hebt niets, het zit gewoon tussen je oren. Jullie zijn al lang bij elkaar en als je getrouwd bent dan gaat het wel over". Maar goed, een jaar geklaagd, ik werd hoe langer hoe magerder. Op het laatst was ik nog maar tachtig pond. Toen heeft iemand tegen mij gezegd: "Ga naar een magnetiseur, misschien dat hij kan uitvinden wat je hebt". Want ik werd helemaal niet geholpen. Toen ben ik gegaan naar ene meneer Broeders, in Oegstgeest was dat. Hij zei: "Mevrouw, ik kan niets voor u doen". Ik zei: "U kunt ook al niks voor me doen; de huisarts zegt: het zit tussen je oren". "Nee, u bent doodziek, ik zie het zo al. Dit is helemaal niet goed. U moet naar het ziekenhuis". "De huisarts wil geen bewijs geven". (Je moest toen echt een bewijs hebben voor het ziekenhuis) "De huisarts kan echt geen bewijs geven en ik kan dan niet naar het ziekenhuis". "Je gaat naar de huisarts en als hij zegt: "ik geef het niet", dan zeg je dat ik het doe. Want jij moet naar het ziekenhuis". En toen kwam ik naar de huisarts en hij mopperde wel van: "Het is gewoon niet nodig". Maar goed, hij gaf toch een briefje. Achteraf had hij op dat briefje gezet: het is allemaal suggestie. Maar dat hoorde ik achteraf pas. Ik ging naar het ziekenhuis met dat briefje en ik werd achter het doorlichttoestel gezet. Daar hoorde ik ze vloeken. Wat is dat nu toch? Achteraf zeiden ze: "Moet je kijken hoever dat gegaan is, en dat moeten wij opknappen en dan wat hij geschreven heeft". En daardoor kwam ik erachter dat hij had gezegd: "Het is suggestie".

I-1: Dat was een slechte huisarts.

G: Dat was dokter Kors van de Herensingel. [A.J. Kors, op 63-jarige leeftijd overleden in 1961, na 37 jaar huisarts in Leiden geweest te zijn]

I-1: Dat is een bekende naam. Die ken ik nog van iets, ik weet niet meer waarvan.

G: Mijn man kreeg direct de boodschap: dit is helemaal niet goed. Dat zeiden ze niet tegen mij. Ze gaven me niet langer meer als drie maanden. Mijn ene long zaten al cavernes in, mijn andere long was al aangetast. Die long met cavernes wilde ze inklappen om te kijken of het nog lukt met deze long. Die moesten ze dan wel proberen stil te leggen. In ieder geval, ze konden me niet opereren, want ik was te zwak geworden. Ze probeerden me dan met versterkende middelen, probeerden ze me te ondersteunen in het ziekenhuis. Ik mocht niet meer naar huis, want ik was besmettelijk voor een ander. Het was open TB. Ik kom erop, omdat die twintig meisjes van die atelier, die moesten allemaal doorgelicht worden.

I-1: Omdat u daarmee werkte?

G: Daar was ik mee bezig. Die hadden geen van allen iets. En mijn zusters, die waren, één vijf jaar, de ander tien jaar, die hadden ook niets, terwijl ik wel opgaf maar het altijd buiten het zicht deed.

I-1: Niet zo dicht erbij.

G: Ik wou het ook niet weten, omdat ik het zelf een beetje vreemd vond. We woonden op de 1e Binnenvestgracht. Dat was alleen beneden een kamer en een heel klein voorkamertje en boven de zolder. Dat was niet zo best. Vlak na de oorlog (mijn man was timmerman), vlak na de oorlog kreeg hij de kans om naast de timmermanswerkplaats van zijn baas die woning voor ons te krijgen.

I-1: Voor uw ouders en u en uw zusjes.

G: Nee, ik was daar nog.

I-1: U bent pas later getrouwd, het was uw verkering. Toen dit speelde, dat huis waarvoor hij gezorgd had, toen was u nog niet met Cor getrouwd. U ging gewoon met elkaar om. U woonde nog thuis, bij uw ouders.

G: Nee, maar ik was in ondertrouw. [kort voor 16-9-1949]

I-1: U was al in ondertrouw en dat heeft heel lang geduurd?

G: Ik was in ondertrouw.

I-1: Dat wel.

G: Want ik was in november in ondertrouw [kort voor 21-11-1952] en we zijn uiteraard toen pas in '52 [kort voor 30-12-1952] getrouwd en toen was het '48.

I-1: U bent vier jaar in ondertrouw geweest?

G: Twee jaar, want het geldt maar twee jaar, maar dan moet je weer opnieuw.

I-1: U bent bij dezelfde gebleven.

G: Ik ging zo snel in het ziekenhuis. Ik mocht ook niet meer naar dat huis. 's Winters kwam de sneeuw op je bed, want het was erg vochtig ook, en er was een wc buiten. De 1^e Binnenvestgracht is boven een soort sloot gebouwd. Dat hebben ze gedempt. Het ritselde van de slakken als je naar de wc moest. Echt... Daar mocht ik niet meer toe. Toen ik in het ziekenhuis lag nog, hebben zij een woning gekregen in de Storm Buysingstraat [nr. 36].

I-2: In de ?

G: Storm Buysingstraat.

I-2: Dat is hier in de buurt?

G: Bij de Mors. Dat was een wijk, daar waren woningen gezet voor twaalf tot vijftien jaar.

I-1: Tijdelijk?

G: Tijdelijk. Daar kregen zij dan de woning. Je had geen echte muren; dat waren van die hele dunne, vervangmuren, want het was toch maar voor nood. Uiteindelijk zijn ze steeds gerenoveerd en staan ze nou nog.

I-1: Dat was een betere woning dan die vochtige.

Mag ik u even onderbreken want dit is ook weer een mooi verhaal die u uitgebreid verteld hebt, die we best nog een keer zouden willen horen, als u dat zou willen.

Ik denk dat u heel veel... want anders heeft u al zoveel verteld en dan moeten we terugkomen en gaat u alles opnieuw vertellen.

I-2: Volgens mij zijn we al klaar.

I-1: Dat weten een beetje uit dat interview uit dat Morskrantje: U heeft heel veel gedaan, u heeft heel veel opleiding, u heeft heel veel vrijwilligerswerk, u bent gaan studeren, al dat soort dingen. Als u daarover wilt vertellen? Zouden we best graag willen weten, maar dat moet u zelf weten.

G: Ik heb een ontzettend werkzaam leven achter de rug. Toen we in november ondertrouwd waren, ben ik ook nog naar die dokter gegaan en ik ben zo moe, ik ben niet eens in staat om een kast in te richten. En mijn man had zijn appartement in Leiderdorp gekregen toen we ondertrouwd waren, maar we mochten er pas in als we getrouwd waren, want het was woningnood ook. Ik sla misschien iets over, maar goed. Toen ik in het ziekenhuis lag, gaven ze me versterkende middelen. Toen ging ik zo hard vooruit, daar konden ze ook niet over uit en toen hebben ze de operatie uitgesteld. "Ga eerst maar wachten". Toen hebben ze die operatie helemaal afgezegd. Toen hebben ze gezegd tegen me: "Het duurt wel lang nu, met de operatie had je vlugger op de been geweest". Kort verhaal maken: het heeft vier jaar geduurd.

I-1: U heeft wel geduld moeten hebben. En Cor heeft ook geduld moeten hebben.

G: Dokter Sweers, ik weet niet of u hem kent? Dokter Sweers, longarts. [Dr. J.E. Zweers, eerst Witte Singel 41 (later burgemeesterswoning), daarna Burggravenlaan 207 en Kamerlingh Onneslaan 4, hetzelfde als Lammenschansweg 12?] Die woonde hier op de Burggravenlaan, nee op de Lammenschansweg, die zei : "Als je precies doet wat ik zeg, dan word je helemaal de oude". Niemand geloofde dat natuurlijk. [longarts Zweers, vanaf 1950 directeur van het districts-consultatiebureau tot bestrijding van tuberculose, consultatiebureau aan de Rijnsburgerweg 70, tot april 1956; daarna particuliere praktijk]

I-1: Geloofde u het zelf? Had u er zelf vertrouwen in?

G: Ik wist het niet eens. Ze zeiden tegen mij: "Over een half jaar ben je..." Ik mocht het niet weten.

I-1: Die erge dingen wist u niet?

G: Anders zou ik een terugval krijgen.

I-2: Was u thuis, mocht u thuis genezen?

G: Ik werd in het ziekenhuis gehouden. Ik mocht niet meer naar huis.

I-2: Maar vier jaar lang?

G: Nee, negen maanden, negen maanden heb ik gelegen, wat erg lang is voor een ziekenhuis, maar ze hebben me van de grond af op... Toen is dokter Sweers bij mijn ouders gaan kijken. Mijn moeder zei (in de Storm Buysingstraat): "Ze krijgt van mij de voorkamer wel". Toen kwam hij naar me toe (mijn moeder was ook heel erg hygiënisch), "Ik heb het hier gezien" (dat noemen ze cultuur vrij positief), "je mag hier naar toe uit het ziekenhuis, dan hoeft je niet naar een sanatorium", daarheen had ik dan naartoe gemoeten. "Dag en nacht de ramen open en als je alles doet wat ik zeg, word je weer helemaal de oude". Maar mensen dorsten me niet te bezoeken. In het ziekenhuis in die negen maanden, heb ik wel mensen om me heen weg zien vallen, want we lagen in quarantaine. Ik maakte het daar zo bont, want ik had op het laatst mijn gitaar bij me op mijn bed.

I-1: U maakt er wel een gezellige boel van?

G: Ik mocht hem erbij houden, want ik maakte de boel nog een beetje...

I-1: Er was al ellende genoeg daar.

Ik vind dit ook al..., als u wilt stoppen, dat is een heel mooi verhaal. Ik wil ook zeggen: dat is gebeurd en u zit hier nog steeds na zoveel jaar, bijna 92, wat niemand toen had gedacht.

G: Ze zijn zelfs bij mijn schoonmoeder aan de deur geweest: "Laat die meid toch schieten, want dat wordt één bonk narigheid. Dat wordt hele leven een kasplantje". Moet je nagaan. Ze zegt: "Dat durf ik niet eens te zeggen, dan vliegt hij me aan". Dat weet ik dan nog. Maar goed, toen ik in het ziekenhuis lag (ik zal het even afronden met het ziekenhuis), toen ik in het ziekenhuis lag, toen kreeg mijn man bericht dat dat huis werd weggehaald. Het duurde te lang, eer dat we trouwden. Maar het was zo belangrijk dat je in die tijd een woning had. Hij had hem gekregen door... hij had een opleiding bouwkundig opzichter... Dan was hij zoveel dagen naar school. Hij heeft negen jaar avondschool gehad om dat te halen. Toen zeiden ze: "Je mag alleen maar als je getrouwd bent". Hij komt met dat verhaal. Ik zeg: "Dan trouwen we in het ziekenhuis. Dat lijkt me niet zo moeilijk. Die ambtenaar, die komt wel". Komt de zaalarts: "Nee hoor, dat gaat niet. Je kunt hier niet trouwen in het ziekenhuis". Naderhand komt dat grote bezoek, maar dat huis werd afgenomen, want we konden niet trouwen. Naderhand komt dat hoge bezoek. Er is dan altijd zo'n hoofd bij. Ik had een terugval gekregen. Hij zei: "Hoe kan dat nou?" Toen kwam hij erachter, dat verhaal van dat trouwen. "Dit is heel slecht wat jullie gedaan hebben", waar ik bij lag. "Dit had je nooit mogen doen. Dit is een medische en sociale kwestie. Ze had hier moeten kunnen trouwen". De dokter die eronder zat, had dat zo niet mogen oplossen. Laten we zeggen, het heeft wel een jaar geduurd eer dat we weer mogelijkheden hadden om een woning te krijgen. Dat hebben we eigenlijk alleen maar gekregen door het trieste verhaal wat erachter...

I-1: Anders had u nog veel langer moeten wachten, denk ik.

G: Ja, maar ik hou maar op.

I-2: Ik wil toch nog even vragen: waar bent u toen naar toe verhuisd met uw man?

G: Zegt u?

I-2: Waar bent u toen met uw man naar toe gegaan, welke straat, welk huis? Toen u ging trouwen, waar bent u toen gaan wonen?

G: Waar ik ben gaan wonen?

I-1: In 1952, toen u bent gaan trouwen.

G: Toen was ik in de Zaanstraat, de eerste straat. Daarachter was nog allemaal land.

I-1: Dat was uw eerste woning samen met uw man?

G: Zaanstraat 36 of 39, 39 geloof ik. Niet eerder gingen wij erin als dat we getrouwd waren.

I-1: Zo was dat.

G: Je ging niet... De broers en zusters van mijn man hebben me nog geprobeerd, in de Waardstraat bij die moeder boven, te gaan wonen. Die moeder was natuurlijk ook al op leeftijd, want ze was generaties ouder als mijn ouders. Toen heb ik tegen haar gezegd: "Dat doe ik niet. Nu hou ik me bescheiden. Ik kom niet in de kast, ik kom daar niet in. Maar dan kom ik wel overal in en dat zal u niet bevallen". Ze zegt: "Je kan die jongen toch niet langer..." en ook al die familie, "Je kan die jongen toch niet langer laten wachten? Hij wacht nu al zoveel jaren op je". "Kan me niet schelen, ik ga hier niet in". Zo is het dan nog... Waar ik blij voor ben, dat ik zo heb vastgehouden, ondanks dat ze op mijn gevoel werkten. Ik zeg: "Als die dan die tijd niet kan wachten, dan loopt het toch mis in mijn huwelijk. Ik doe het niet".

I-1: Maar gelukkig heeft hij wel gewacht en daar gaan we het volgende keer over hebben.

TRANSCRIPTIE VERVOLGINTERVIEW MET CATHARINA HARTEVELD-KROESEMEIJER 18-3-2019

G: Toen wij in Utrecht waren, had mijn moeder nog een baby, een kind van 5 jaar en ik was dan een jaar of 10, maar mijn moeder had steeds heimwee naar Leiden, maar we konden nooit naar Leiden vanwege financiën. Toen zijn we, heeft mijn vader, want er bestond geen kleine fietsen, kinderfietsen waren er niet. Ik was natuurlijk wel klein. Toen heeft mijn vader zulke grote blokken op de trappers gemaakt zodat ik erbij kon. Mijn vader nam dan mijn zusje achterop, mijn moeder ging met de boemeltrein van Utrecht naar Leiden en terug. Meer was er gewoon niet, maar zij kon niet op de fiets en ik op de fiets van Utrecht naar Leiden.

I-1: Dat is een flinke afstand.

G: Met mijn vader samen en mijn vader dan een kind achterop. Onderweg kregen we dan al wat te drinken. Nou, dat was toch geweldig, in een café of in een restaurant. Zo moesten we ook weer terug. In Leiden gingen mijn ouders allemaal familie opzoeken. Toen kwamen we ook op de Waardgracht en toen werd ik [...] voor Tieleman & Dros aan bonen afhalen met de familie. En die bonen afhalen dat heb ik zo twee of drie dagen gedaan, want ik had ook niet zoveel zin om al die families te bezoeken. Ik was ook een keer van de trappers afgevallen, kwam ik op mijn knieën terecht. Maar goed, nu weet ik nog, op de Waardgracht lag al dat goed verspreid om te drogen. Ze hadden een voorkamer en een achterkamer en een heel klein plaatsje en een broer van mijn moeder die was verloofd, was het toen nog, met een dochter van die familie en die familie zat voor de deur bonen allemaal af te halen.

I-1: En die familie was van uw vaderskant?

G: Van mijn moederskant.

I-1: Van uw moederskant en die woonde dus op de Waardgracht.

G: Hadden ze een voorkamer en een achterkamer en de voorkamer. Ik was er heel verbaasd over: dat was meer een soort schuur. Er stonden fietsen en alles erin. Ze hadden maar een heel klein plaatsje, dus daar kon het ook niet. Dat zijn toch beelden die ik in combinatie met Utrecht en Leiden... Zo zijn we een paar keer, dat hebben we een paar keer herhaald in die jaren.

I-1: Waar sliep u dan die dagen dat u in Leiden was?

G: Bij mijn grootouders...

I-1: Bij uw grootouders. Dat kon wel?

G: Waar we later terechtkwamen toen we gingen onderduiken.

I-1: Dat kende u al, maar toen logeerde u er voor een paar dagen.

G: Dat had ik toch wel...Ik heb een paar dingen opgeschreven.

I-1: Zijn er nog meer dingen over uw jeugd die u nu wilt vertellen? Doet u dat rustig. Dat is prima.

G: Nee, dat was toch hetgeen wat ik eraan toe wilde voegen.

I-1: Dat is prima.

G: Ik weet niet of het belangrijk is?

I-1: Het gaat niet om belangrijkheid. Het is gewoon heel interessant zo'n verhaal. Dat voor u interessant is omdat u niet in Leiden woonde en dan onthoud je juist de verschillen. Dat bonen afhalen gebeurde denk ik niet in Utrecht. Dat is typisch iets voor Leiden.

G: Dat is echt iets wat daar gebeurde.

I-1: Dat is bekend.

G: Enige wat ik onderdoor even zeg: mijn ouders konden geen zwemles betalen. In Betondorp in Utrecht had je een zwembad, meisjes en jongens apart, maar niet verwarmd, keihard, hartstikke koud. Toen moest ik daar voor schooltijd naar toe om zwemmen te leren. Dat heb ik ook uit mezelf geleerd, want geen zwemles. Ze had alleen maar een abonnement genomen voor de zomer. Daarna, je had de DEMKA in Utrecht, in Zuilen was het [Koninklijke Demka Staal fabrieken N.V. in de voormalige gemeente Zuilen]. Daarna ben ik met meer jongere mensen in het Merwedekanaal gaan zwemmen. Die hadden een duikplank gemaakt van de DEMKA, DSM is nu het geloof ik, in elk geval, dat herinner ik me nog heel goed dat ik er gewoon met mijn zwempak naartoe ging. Alleen als er een boot aan kwam, dan moest je aan de kant. Maar er kwamen toen nog niet zoveel boten.

I-1: U was toen eigenlijk al, jong kon u zwemmen, en u was avontuurlijk. Dat mocht gewoon van uw moeder of wist ze dat niet?

G: Dat weet ik niet.

I-1: Was uw moeder makkelijk wat dat soort dingen betreft?

G: Nou nee, maar ze zat natuurlijk thuis met een klein kind.

I-1: Ze had geen tijd.

G: Want ik weet wel dat wij belletje gingen trekken bij een NSB'er, een paar huizen verder, en als er politie kwam, kwam hij ons achterna. Ik was altijd met jongens bezig. We liepen die achtertuin in. Toen had mijn moeder het in de gaten: "Houdt er rekening mee, als je dat uithaalt en de politie komt je achterna, dat je bij een ander de tuin in vliegt, maar niet hier".

I-1: Dat was mooi. Ze was eigenlijk dus niet zo boos dat u het deed, als je het maar goed deed.

G: Want dan zouden wij erop aangesproken worden. Ik heb nog een..., wat ik ook in combinatie met Leiden heb. Dat is de kerkbelasting. Was verplicht toen, van de Protestantse Kerk.

I-1: Want daar hoorden uw ouders bij? Die hoorden bij de Protestantse Kerk? U bent ook gedoopt of niet?

G: Ja. Ik was op een meisjesvereniging van die christelijke organisatie. Je had een kasteel Oud Zuilen en die barones daarvan die gaf ons dan een creativiteitscursus, maar ook over de bijbel praten. Dat heette Het Mosterdzaadje, die organisatie. Op een gegeven moment, mijn moeder kon toen de kerkbelasting niet betalen. Ze werkte wel mee, maar ze maakte de bovenschonen (ik weet niet of ik dat gezegd heb?), de bovenschonen van de BATA, die bovenkant. Dat was op de machine om te naaien, om wat extra bij te verdienen.

I-1: Gewoon thuiswerk?

G: Ja. Toen kwam de koster aan de deur en die eiste dat belastinggeld. Ik stond ernaast, want ik zie het allemaal nog zo gebeuren. Hij zegt: "Als je het niet betaalt dan haal ik je huis leeg". Ze hadden al niet zoveel. Toen stond hij mijn moeder te dreigen. Toen deed ze de deur dicht. Is hij weggegaan en toen heeft ze een klacht bij de dominee gelegd. Die heeft maatregelen genomen.

Nu was ik voorzitter hier van het woonwagenveld in Leiden, in het bestuur, en opeens kom ik te horen, de volgende dag, dat ze daar zo een wagen hadden weggehaald. Helemaal uit elkaar. Helemaal, van de gemeente. De kinderen hadden ernaar staan kijken en die zagen zo dat de school- en speelgoed in een vrachtwagen werden gegooid. Op datzelfde moment herinnerde ik mij die situatie.

I-1: Met die koster.

G: Het was zo dat ze waren gescheiden en die man had vergeten die wagen op de vrouwsnaam te zetten. Dus die wagen stond daar zonder dat iemand. Dat kan gebeuren. Die politie had die vrouw [=deurwaarder] aangetrokken. Die had vrij mandaat gekregen om te doen wat ze wilde. Die had nog zo met het televisietoestel voor de deur gestaan om te laten zien aan de pers: "Kijk eens, zo".

Toen ben ik zo ontzettend boos geworden en heb ik een heel A4'tje met mijn grieven allemaal opgeschreven. Mijn man zei: "Ik zal blij zijn"..., want het was een vergadering met het bestuur woningbouw en de gemeente, met een wethouder erbij. Toen wilde hij gaan beginnen. Ik zeg: "Moet u eens luisteren. Ik wil eerst mijn mening zeggen. Ik heb een A4'tje gemaakt. Die zal ik achter elkaar afwerken. Je mag weinig in deze zaak, weinig eigen dingen voorgeven, van persoonlijke dingen. Toch vertel ik dit". Toen vertelde ik het dat het zo'n indruk had gemaakt.

I-1: U probeerde het verhaal van de koster..., heeft u even genoemd?

G: "Nu weten jullie wat je de kinderen hebt aangedaan en dit vind ik een groot schandaal". Er ging een helikopter overheen. Het was 's morgens vroeg. Niemand mocht zijn wagen uit en die wagen werd leeggehaald op vrachtwagens en die woonwagen. Voordat ze kwamen had die man nog gezegd die dat hoorde: "Ik wil het nog wel even rechttrekken, want ik ben de eigenaar. Desnoods haal ik die wagen nog even weg, maar mijn vrouw met de kinderen moeten daarin kunnen".

Dat werd allemaal niet toegestaan. Zij kreeg vrij mandaat en ze organiseerde dan: die wagen moest weg. Tijdens die vergadering van die wethouder, wat ik net vertelde, heb ik tegen haar gezegd: "Hoelang blijf je hier nog in Leiden?" De wethouder zat naast haar. Toen zegt ze: "Ik denk nog lang, want ik heb het hier best naar mijn zin". Ik zeg: "Dan zijn we wel uit de brand, want we zitten helemaal niet om u verlegen". Ik wist niet dat ze in Voorburg of Voorschoten, dat ze daar ook dingen had uitgehaald waardoor ze haar ontslag had gekregen daar. Op haar vakantieadres in Zuid-Frankrijk was ze niet te bereiken. Ik maak me er nog kwaad over. Kan ik echt...

I-2: Ik merk het.

G: Ik heb met die wethouder gesproken. Ik zeg: "Ik vind het onjuist als ze aanblijft". Toen kreeg ik een krantenbericht te horen. Die had iemand opgeduikeld van dat verhaal. Ik begrijp niet, want ze was dan zogenaamd de deskundige, ik begrijp niet dat dat gebeurd is. Ze is ontslagen. Ze [vrouw van de woonwagen] heeft haar recht gehaald. De gemeente is verplicht geweest door de rechter om haar een nieuwe wagen te geven, want ze hadden buiten proporties gehandeld.

I-1: Uiteindelijk is het voor die vrouw het goed gekomen.

G: Ik heb het toen verteld van die kerk. Ik hou niet van een rancune, maar sinds dat gebeurd is ben ik lid van de kerk en ik betaal niks. Nu nog.

I-1: Zoveel indruk heeft dat gemaakt.

G: Zo kan dat terechtkomen bij...

I-1: Dat eerste was in Utrecht. Dit was in Leiden. Er zat heel wat jaar tussen.

G: Het is een combinatie.

I-1: Ik snap het. Als ik het goed begrepen heb: uw moeder was toen ook zo. U heeft gehoord hoe uw moeder heeft gereageerd. Dus wat dat betreft lijkt u ook op uw moeder. Zij nam het niet en u neemt het ook niet. Mag ik dat zo zeggen?

G: Zij was ook degene die ervoor gezorgd heeft dat ik halve dagen naar school ging.

I-1: Dat heb ik gehoord.

G: Achteraf denk ik, in die tijd.

I-1: Wat dat betreft heeft u het heel erg getroffen met uw moeder. Zij was modern voor die tijd.

G: Doordat ze stappen ondernam. Dat is natuurlijk heel goed tot mij doorgedrongen. Het heeft mij wel verder in mijn ontwikkelingen...

I-1: Dat vind ik heel goed. Zo begrijp ik het nu ook. Ik vind het heel mooi.

G: Daarvoor heb ik die combinatie. Ik heb altijd (ik heb wel eens in een forum gezeten namens het NVV), toen heb ik gezegd, daar zaten nog jongens die [...] te breien want dat was toen mode, toen heb ik gezegd: "Jullie moeten achterom kijken. Je studeert van belastinggeld van ons allemaal, maar je kijkt niet achterom. Er is zoveel ontwikkeling nodig achterom". Ik ben altijd achterom blijven kijken, vanuit de situatie waar ik kwam. Ik had misschien wel een hele goedbetaalde baan kunnen krijgen, maar dat heb ik niet gedaan, alleen maar omdat ik achterom keek. Ik wilde ook dat de subsidie ging naar mensen die weinig onderwijs hadden genoten. Weinig contacten buiten eigen kring, maar ook weinig financiën.

I-1: Daar wilden we eigenlijk over praten. U heeft allemaal mooie dingen verteld, maar ik wil eigenlijk even teruggaan naar 1952; toen kon u eindelijk trouwen na die vier moeilijke jaren. Toen ging u

samenwonen met Cor in de Zaanstraat. Toen was u eindelijk na heel veel geduld van beide partijen met zijn tweeën. Hoe ging het toen? Werkte u toen overdag? Werkte u toen ook net als Cor?

G: Mijn man had een eigen zaak opgezet en daar kwam niet zoveel binnen nog.

I-1: Het was nodig dat u ook werkte?

G: Op de huishoudschool was ik natuurlijk met zestien al gediplomeerd. Maar met zestien jaar krijg je op dat niveau nog geen werk. Zo is het.

[onderbreking telefoon plus wat opmerkingen over het opnemen]

G: Ik heb hier [toont papieren]. Toen was ik ziek. In '49 was ik verloofd in het voorjaar, maar toen was ik al ziek. Toen werd ik in december, in november was ik opgenomen. Uiteindelijk kwamen ze erachter, waren ze ook kwaad geweest. Dat heb ik ook al verteld.

I-1: Dat heeft u de vorige keer verteld.

G: Dit kreeg ik toen van Daan Sloos van De Algemeene.

I-1: Dat is wel een bekende naam, Daan Sloos.

G: Hij was dirigent van de muziekclub waar we op zaten.

I-1: Ik zeg het even, ik lees het voor want dan komt het erop: Mevrouw Hartevelde toont nu een brief van de Leidse korfbalclub De Algemeene, 4 december 1949, en er staat op: Beste Toos, en het gaat over de opname in het ziekenhuis en deze brief is geschreven door Daan Sloos. Dat was de secretaris van de vereniging, Soembastraat, maar ook de voorzitter van de muziekclub.

G: De dirigent van die club.

I-1: Dat is toch heel persoonlijk om zo'n brief te sturen en te krijgen en daarvoor heeft u hem altijd bewaard?

G: Hier heb ik dan nog een brief uit '51, maar dat is niet zo belangrijk.

I-1: Is het goed dat we nu teruggaan naar waar we voor het telefoongesprek bleven?

Uw man had een bedrijf, had nog niet zoveel inkomsten. Toen bent u gaan werken en daar is het mee gestopt. Wat deed u toen?

G: Toen kreeg ik van de Huishoudschool bericht dat ik daar even moest komen. Of ze het begrepen hadden, weet ik niet, maar in ieder geval stelden ze mij voor, ze hadden een vraag gekregen van professor Kraemer van de Zoeterwoudsesingel en dat was de voorzitter van de Raad van Kerken, Wereldraad van Kerken, van de Protestantse kerken, want die hadden iemand nodig, een dagnaaister. [Hendrik Kraemer (1888-1965), vanaf 1947 eerste directeur van de denktank van de Wereldraad van Kerken].

Zo werd dat. Ze vonden dat ik daar misschien wel voor in aanmerking kon komen. Dat is ook gebeurd. Ik ben er ook naartoe gegaan. Er was nog iemand in huis daar, die na een paar maanden ook vroeg of ik kwam bij haar. Die huurde daar een kamer en was ik daar. Ik kreeg tussen de middag gewoon warm eten. Eind van de dag kreeg ik betaald. Dat nam ik mee naar huis. Daar ging ik boodschappen van doen. Mijn man was door zijn rug heengegaan tijdens dat hij werkt... als timmerman bezig was.

I-1: Die kreeg geen inkomsten?

G: Ja, dat was in de Zaanstraat.

I-1: Dat is in het begin van uw huwelijk al geweest? Dat kreeg u elke dag?

G: Ja. Maar tijdens dat ik ziek was, was hij al bezig met de opzet van dat bedrijf.

I-1: Dus dat was er toen nog niet?

G: Dat kwam heel erg goed uit dat ik daar...

I-1: U werkte daar elke dag acht uur?

G: Nee, eens in de week. Die gaf me weer door aan professor Kramer. Dat was in Oegstgeest.

I-1: De ene hoogleraar na de andere.

G: Die gaf me weer door aan professor Beuling of zoiets. Weet ik niet precies.

I-1: Maar waren ze allemaal tevreden over u?

G: Schijnbaar wel.

I-1: Werkte u dan elke dag bij een ander?

G: Ja.

I-1: Toen had u dus steeds meer werk?

G: Ik kreeg ook nog bericht van een arts op het Rapenburg. Die was het ook te weten gekomen, dus daar ben ik ook... Toen was ik een aantal dagen echt bezig. Op een gegeven moment zei een van degenen die dan inwoonden bij die professor, die een kamer had bij professor Kraemer: "Ik heb nu het geld niet, want ik heb mijn giro nog niet binnen en ik heb het nog niet gehaald, maar dat betaal ik volgende week wel". Ik heb niets gezegd. Ik had wel wat in mijn portemonnee, maar ook niet veel meer. Het was in de jaren vijftig. Toen kwam ik bij de bakker en ik denk, ik moet toch maar een brood halen. Je gelooft het niet. Toen kwam ik bij de bakker en die nam dit en die nam dat en die nam dat. Toen werd ik zo kwaad. Ik denk: ik moet reageren, anders dan... Toen was ik aan de beurt en ik zeg: "Twee gebakjes".

I-1: In plaats van een brood.

G: Alles wat ik had. Mijn man lag thuis op bed. Ik kwam binnen. "Zal ik een kopje koffie zetten? Eten met een gebakje". Hij zegt: "Dat is lekker". Hij zegt: "Wat gaan we eten?" "Ik heb geen eten". Ongelooflijk in die tijd. Ik had het nodig om me zo af te zetten. Ik kan me zo voorstellen, mensen die zonder geld zitten. Daar werd van gezegd: "Ze hebben wel een televisieantenne op het dak, maar ze hebben geen geld voor...". Ik zei altijd: "Daar warmen ze zich aan, anders komen ze er niet doorheen", want dat had ik zelf gevoeld.

I-1: U heeft die ervaring zelf en kon het heel goed begrijpen.

G: Dat kon ik gewoon helemaal aanvoelen en dat voelden zij ook aan natuurlijk dat ik dat niet zomaar zei.

I-1: Hoe lang heeft u dat gedaan, bij al die professoren werken?

G: Mijn man had hele goede klanten. Hij had het Academisch Ziekenhuis voor die röntgenborden, foto's erop, om die röntgenfoto's te zien. Hij had verschillende apotheken om kasten te maken en zo.

I-1: Hij werkte in zijn eentje of had hij ook mensen in dienst?

G: Hij was in zijn eentje.

I-1: Hij moest het dus alleen doen.

G: Hij is eigenlijk het meeste door zijn rug gegaan, omdat hij op de LUXOR (dat was toen op de Stationsweg) moest hij een dak repareren en je had geen...

I-1: Die hoogwerkers tegenwoordig. Het was allemaal nog...

G: Alles op een ladder naar boven en een nieuwe vloer erin leggen. Ik zeg het omdat hij zo'n goede klanten had. Op een gegeven moment krijgt hij een oude baas op visite, een meneer Reinhout, en die zegt: "Moet je eens luisteren, nu zitten je klanten wel zonder".

I-1: Hij kon niets doen. Er moest werk gedaan worden.

G: "Zal ik dat van je, in de tijd dat je ziek bent, van je overnemen?" Mijn man dacht: dat is niet zo gek; dan zitten die mensen toch niet zonder. Ik had wel eens een telefoontje gekregen toen mijn man nog werkte. Dat was iemand in Lisse die zei: "Moet u eens luisteren" (omdat u net zegt: "Werkt uw man alleen?"). Toen had hij iemand die hem hielp), moet u eens luisteren: "Als uw man komt, dan weet ik tenminste waar mijn geld naartoe gaat. Ik neem niet eerder meer, ik laat niet eerder meer wat doen voordat u beter bent, want dit kan niet". Ze zag het werk niet.

I-1: Door die vervanger werd er niet goed gewerkt. Bedoelt u dat?

G: Er werd niet goed gewerkt. Hij nam dat werk dan over en toen kwamen we te weten dat zijn zaak liep niet zo goed. Toen heeft hij met de klandizie van mijn man heeft hij de zaak verkocht.

I-1: Hij heeft misbruik ervan gemaakt. Daar was ik al bang voor dat u dat ging vertellen dat het zo zou zijn. Dat vergeet je ook niet meer, dat soort mensen. In plaats van helpen, hielp hij alleen zichzelf.

G: Ik ben zo ontzettend kwaad geworden, want je mocht goodwill niet overnemen op deze manier. Het had fout geweest voor hem, als wij naar de rechter hadden kunnen gaan. Daar hadden we geen geld voor, dus het kon niet. Dat heb ik me wel aan de telefoon met hem... Hij zei: "Twee broers hebben het overgenomen van mij of gekocht van mij, maar die hebben ook geen geld". Met andere woorden: daarvan hoeft je ook niet maar toe te gaan. Maar dat was het niet. Ik had graag naar een adv[ocaat]. Nu tegenwoordig kun je als je geen geld hebt, word je daarin gesteund. Dat was toen ook niet.

I-1: Toen kon je alleen maar naar de rechter als je geld had eigenlijk. Dat zijn ook dingen die veel indruk maken. Hoe is het verder met uw man daarna gegaan? Is hij weer opgeknapt en is hij met het bedrijf verdergegaan?

G: Toen had hij een andere oude baas. Die was erg op hem gesteld. Die woonde op de Zuidsingel. Die kwam naar hem toe (toen was hij pas beter) en die zegt: "Ik heb je altijd als mijn zoon gezien en ik doe de zaak weg en jij krijgt hem van me". Alleen had hij dan een regeling willen treffen met oog op zijn vrouw. Mijn man z'n broer, die werkte als stukadoor bij het ministerie van Defensie en die was ook heel hard bezig. Ze stonden gewoon op nul. Die was ook heel hard bezig. Die kreeg het voor elkaar dat hij kon solliciteren (want hij was bouwkundig opzichter, hij had zijn diploma's), dat hij kon solliciteren naar het ministerie van Defensie als bouwkundige.

I-1: Dat was natuurlijk helemaal goed.

G: Dat is gelukt. Toen heeft hij dat aanbod van die andere, die oude baas niet meer gedaan. Was er zeer over teleurgesteld. "Maar als ik weer in die bouw ga, en er gebeurt wat. Mijn rug is er zwakker door geworden".

I-1: Dan heb je geen geld en bij het ministerie is het wat anders. Dus zo is hij bij het ministerie terechtgekomen?

I-2: En sociale zekerheid. Dat is belangrijk.

G: Ook niet zo veel. Uiteindelijk ging hij daar minder verdienen als hij eerst in zijn eigen bedrijf had.

I-1: Maar met een andere zekerheid erachter. Heeft hij daar lang gewerkt?

G: Tot zijn dood, nee, tot zijn pensioen. Reuze naar zijn zin gehad. Ik heb het nog voor de dag gehaald [pakt papier]. Hij heeft nog een Koninklijke onderscheiding gekregen.

I-1: Dan zal ik dat voorlezen. Dit is het Voorstel Koninklijke Onderscheiding. Staat van dienst voor Cornelis Gijsbertus Hartevelde, opzichter, tekenaar Bureau Bouwkunde.

G: Dit heeft hij via via opgevraagd, want hij wist niet waarom hij hem nu gekregen had en toen kreeg hij dat.

I-1: Hier staan de verdiensten op: Betrokkene heeft gedurende zevenentwintig jaar zijn functie op meer dan voortreffelijke wijze als opzichter bij de Dienst en Terreinen, DWGNT, vervuld. Door zijn grote kwaliteiten is hij snel na indiensttreding bevorderd tot het niveau waarop zelfstandigheid en verantwoordelijkheid een grote rol spelen. Hij heeft zijn werkzaamheden gedurende vele jaren met zeer grote voortvarendheid, enthousiasme, betrokkenheid en vastberadenheid uitgevoerd waardoor hij voor de DGWNT tot een waardevolle en loyale medewerker moet worden gerekend. Schaal 82 BBR A, 1984. Dat staat erbij.

G: In '85 ging hij met pensioen, maar toen was hij ziek. Hij was ook lid van de vakbond: de ambtenarenbond. Toen moest er een grote reorganisatie gebeuren in het district Zuid-Holland, maar hij had eigenlijk hetzelfde doel altijd als ik. Hij vond niet dat met die reorganisatie mensen ontslagen moesten worden en ook niet als ze erop achteruit gingen. Is hij zo intens mee bezig geweest. Op het laatst viel een medewerker, die hem bijstond, viel ook weg. Is hij alleen mee doorgedaan. Hij had contacten met een majoor, met een generaal. Hij wilde iedereen, hij is met iedereen ook gaan praten die ervoor in aanmerking komt dat hij misschien zijn baan zou verliezen. Hij heeft het voor elkaar gekregen dat niemand achteruitging en niemand ontslagen werd. Zo heeft hij geprobeerd de mensen ergens anders nog weer terug te komen. Toen was hij nog niet ziek. Heb ik zijn baas opgebeld: "Hij kan het niet aan hoor, want hij is alleen maar lijfelijk aanwezig. Het gaat niet langer zo, met de kinderen ook niet". Toen zei zijn baas: "Daar kunnen we niets aan doen. Hij is voor de vakbond bezig, maar zijn andere werk moet ook doorgaan". Maar het was ook een kwestie van werk.

I-1: Je moet eigenlijk... Tegenwoordig word je daarvoor vrijgesteld, maar dat was toen nog niet.

G: "Dan ziet u hem straks helemaal niet meer, want dan is hij ziek". Inderdaad, een paar maanden later werd hij ziek. Toen hebben ze in het ziekenhuis geregeld: die onderscheiding. Dat deed een majoor van het ministerie van Defensie. De hele directie was erbij van het Rijnland Ziekenhuis, want dat hadden ze nog nooit meegemaakt. Hij mocht niets weten. De kinderen mochten ook niets weten, ze zouden het bij mij thuis doen, maar toen moest hij in het ziekenhuis. Eer dat dat in orde was en alles. Hij is ook nog een aantal weken hier thuis geweest. Toen moest het weer thuis gebeuren. Ik zat aan de telefoon met die majoor te praten, maar hij mocht niets weten.

I-1: Dat was wel moeilijk.

G: Heel moeilijk. Hij lag in het ziekenhuis. Toen werd ik opgebeld: "Dan doen we het in het ziekenhuis". Komen ze in het ziekenhuis bij zijn bed. "Je moet even geschoren worden, want we moeten een foto van u nemen". Ze halen hem weg. Stoppen bij een bepaalde verdieping. Hij zegt: "Hier worden geen foto's genomen. Dit geloof ik niet. Dat moet je op een andere verdieping zijn". Toen zeiden ze tegen hem: "Hier worden de ronde foto's gemaakt".

Mijn kinderen moesten naar school. Ik gebeld naar school: "Ik houd ze thuis deze dag". Mijn kinderen begrepen er niets van. "Wij niet naar school. Mama is er altijd op gesteld dat we niet zomaar thuis blijven". Ik zeg: "Ik heb jullie nodig. Ik heb zoveel te doen en we moeten papa nog bezoeken. Ik heb geen tijd". Ze zijn meegegaan met mij, "maar we gaan eerst papa bezoeken". Ze gaan mee. Maar mijn man dacht: straks moet ik geopereerd worden, dat willen ze niet tegen me zeggen. Want hij lag voor zijn rug. Hij komt binnen; wij zien hem binnen komen en hij ziet alleen maar mensen. Hij dacht: ik word geopereerd. Het zijn allemaal mensen, studenten die toekijken. Hij zag ons niet eens.

I-1: Hij probeerde het voor zichzelf duidelijk te maken.

G: Ineens ziet hij mij staan: wat moet zij hier nu doen en de kinderen? Begreep er helemaal niets van. Toen kwam die majoor en die gaf hem een bos bloemen en ging het verhaal vertellen. Toen kon hij het niet meer aan en heeft zo zitten huilen. Het was zo emotioneel geworden.

I-1: Dat is wel begrijpelijk. Dat hebben ze mooi geregeld voor hem, hij had het verdiend. Zo kun je het zeggen.

G: De kinderen zijn er natuurlijk ook heel erg trots op geweest.

I-1: Dit is nu over uw man. Wilt u zelf, nog iets over uzelf... Dit is een heel mooi verhaal, dat hij bij Defensie kwam.

G: Dat zit in mijn hele...

I-2: systeem.

I-1: Dat geeft ook helemaal niet.

G: Ik kan er soms niet over uitscheiden. Het moet echt een beetje volgorde...

I-1: Dat is prima. Dit hebben we nu gehad. De eerste jaren hebben we: eerst u bij professoren zus en zo en dat breidde zich uit. Bent u dat toen blijven doen of heeft u ook andere dingen als werk gedaan?

G: Ik was toch wel door die hele toestand, was ik echt oververmoeid. Het was niet goed met me. Toen ben ik naar de huisarts gegaan.

I-1: Over welke toestand heeft u het nu? Over uw man of in het begin dat u werkte?

G: Dat was toen ik met dat naaiwerk bezig was.

I-1: Dat was te veel toen voor u?

G: Ik was eigenlijk overwerkt met alle...

I-1: Thuis moest er natuurlijk ook genoeg gebeuren.

G: Ik had mijn man ook veel verzorgd thuis en toen moest mijn man een keer naar het ziekenhuis toe voor onderzoek. Het was het Academisch Ziekenhuis. Ik moet eigenlijk even terugvallen. Hij kreeg dat onderzoek nog voordat hij die onderscheiding kreeg. Toen waren we in het ziekenhuis en toen zei die dokter: "U mag weer naar huis". Ik zeg: "Hij moet opgenomen worden, want dit kan niet meer. Hij moet geholpen worden naar de wc. Hij redt het allemaal niet meer". Toen zei die dokter tegen mij: "U klaagt maar. Hij wordt niet opgenomen". Toen kon mijn man zowat niet meer het ziekenhuis uit komen, maar ik kon ook bijna geen stap meer doen. Ik was helemaal lamgeslagen. Toen ben ik thuisgekomen. Hij moest weer terugkomen weer. Toen heb ik de huisarts opgebeld en ik heb het verteld. Die huisarts zegt: "Het gaat ook niet meer".

Door die huisarts is hij in Rijnland terechtgekomen en niet in het Academisch Ziekenhuis. Ik heb het Academisch Ziekenhuis opgebeld en heb die specialist gevraagd (die ook tegen mij zei "u klaagt maar", die dat besloten had), "ik wil van uw dienst geen gebruik meer maken, want hij gaat nu naar Rijnland. Ik heb de klacht [...] bij de huisarts. Ik was ook helemaal aan het eind, vandaar dat ik haast niet meer naar het ziekenhuis... Toen zei de huisarts wel tegen mij: "Iedere dag moet je maar op stap, en al die dingen. Je moet even vastigheid hebben, je moet even wat anders gaan doen". Toen ben ik

een jaar op de Haarlemmerstraat, ben ik in een winkel gaan werken en daar ben ik een jaar geweest. Ik heb het hier ook. [zoekt in papieren]

I-1: Wanneer was dat ongeveer denkt u, in welk jaar is dat ongeveer geweest?

G: Dat moet dan in, het was eerder, dat naaiwerk, moet ik even denken wat voor jaar het precies was.

I-1: Het maakt niet zo veel uit. Ik ben nu even de draad kwijt. Het is wel in de jaren vijftig nog? U was nog niet zoveel jaren getrouwd. In die periode was het toch? Heb ik dat goed begrepen?

G: Het was kort...

I-1: Toen bent u een jaar gaan werken op de Haarlemmerstraat. Welke winkel was dat?

G: Een huishoudelijke winkel waarvan de eigenaar in Lisse of Hillegom woonde. Daar ben ik een jaar geweest. Het beviel in die winkel niet, want... [zoekt in de papieren naar de datum]

I-1: Maakt niet uit.

G: Ik werd in '49 ziek. Dat heb ik net...Tijdens mijn ziekte had ik de leiding over..., dat heb ik verteld, en daarvoor was ik in die winkel. Dat moet dan rond '47 geweest zijn.

I-1: Dus die winkel was nog niet in uw huwelijk? Die was nog daarvoor?

G: Nee, zevenenzeventig, ja, dat was daarvoor.

I-1: Ik bedoelde eigenlijk: Als ik het goed begrepen heb, bent u de eerste jaren of jaar na uw huwelijk bij die Witte Singel, bij die doktoren, bij die professoren geweest. Ik wilde eigenlijk weten: Hoe lang heeft u dat gedaan? Wat bent u toen daarna gaan doen? In de jaren '50 of '60. Wat heeft u daarna gedaan? Heeft u toen nog gewerkt of was u thuis?

G: Nadat ik ziek geweest ben?

I-1: U bent verschillende keren misschien ziek geweest. Ik ben even de draad kwijt. De eerste jaren in de vijftiger jaren. Uw man was ziek, u moest het geld verdienen. Hoe dat is gegaan? U heeft over uw man verteld: die ging bij Defensie werken. Ik wilde eigenlijk weten: toen werkte hij bij Defensie. Toen was u misschien niet nodig voor het geld. Maar u bent misschien wel blijven werken. Of bent u gestopt met werken. Of heeft u toch iets gedaan?

G: Ik ben blijven werken.

I-1: Wat heeft u toen gedaan?

G: Ik heb in die winkel gewerkt. Gebeurde in die winkel dat die chef die daar was, die sloeg in de kassa niet aan wat de klant gekocht had. Dat ging me zo benauwen. Maar ik wilde het niet doorgeven aan die eigenaar. Ik was niet meer op mijn gemak. Maar als het fout loopt dan ben ik er bij betrokken.

I-1: Hij stak het in zijn eigen zak?

G: Als hij dat doet dan kan hij ook mij beschuldigen. Toen heb ik bedankt en toen kwam de eigenaar: "Ik moet even met u praten. Zegt u nu eens eerlijk tegen waarom u weggaat?" Ik wilde hem niet verraden. "Ik ga het naaivak weer oppakken en dat ga ik toch weer doen". Ik wilde het toch niet vertellen. "Ik ga het naaivak weer oppakken, want dat heb ik altijd gedaan". Toen kwam ik terecht bij de Firma Van Dijk. Die woonde op de Mare, maar die had op de Oude Rijn een atelier. Daar kwam ik eerst als naaister terecht, maar in tijd van een paar maanden kreeg ik de leiding over twintig mensen.

I-2: Dat was daar?

G: Maar daar was ik een jaar bezig en ik was alsmaar ziek. Kreeg ik TBC.

I-1: Het is misschien nu goed even stoppen voor een thee en te wachten met het gesprek? Wilt u even stoppen? Dat we een pauze houden?

G: Ik denk het wel, want ik ben een beetje... Vanaf 1945 gedaan. Want ik was in de oorlog nog geslaagd als [...]

I-1: Toen uw man eenmaal bij Defensie werkte: dat was natuurlijk ergens in de vijftiger jaren. Wat deed u toen op dat moment? Weet u dat nog? Was u ook nog aan het werk? Als naaister of deed u toen iets anders?

G: In '45 heb ik daarna een jaar gewerkt in een winkel.

I-2: Mag ik even meekijken?

G: Een jaar gewerkt in een winkel van luxe huishoudelijke artikelen. Gewerkt op het atelier, eerst als naaister, later als begeleidster van naaisters.

Eind '48 werd ik langdurig ziek. Herstel duurde ruim drie jaar. Uitgesteld huwelijk was in '52. Beroep van huisnaaister weer opgepakt, maar ook gewerkt bij de gebroeders Immeling in Den Haag. Die maakten uniformen voor piloten. Naaiden ook confectie. Ik heb de bedrijfsopleiding kleermaker gevolgd daar.

I-1: In Den Haag? Uw man werkte toen al in Den Haag?

G: Nee, mijn man was al bij Defensie.

I-1: Maar in welke plaats werkte hij dan voor Defensie?

G: Het viel onder Den Haag, maar het bureau was in Leiden.

I-1: Dat snapte ik niet. U werkte dus toen een tijd in Den Haag?

G: We hadden niet zoveel geld. Ik weet nog goed dat mijn man een bijeenkomst had en ik was erbij. De vorige bijeenkomst had ik een jurk gemaakt voor mij en toen komt er iemand naar me toe en zei: "Ik herkende u haast niet, maar ik zie het aan uw jurk. Ik zie het aan uw jurk wie u bent". Dat was een seintje. Het was niet gebruikelijk dat je in dezelfde kleding kwam als daarvoor. Dat zat allemaal op een ander niveau. De keer daarop heb ik hem weer aangetrokken, maar dan expres.

I-1: Zo was u ook wel.

G: Zo haalde ik af en toe mijn gram.

I-1: Ik snap het. Kleine dingen. Heeft u daar lang gewerkt in Den Haag?

G: Daar heeft mijn man jaren later, zelfs een paar weken voor zijn dood, heeft hij daarover gepraat. Ik was daar: het waren allemaal kleermakers, er waren maar een paar dames bij. Op een gegeven moment: ik moest op de tram hier naar Den Haag en mijn fiets stond dan in een fietsenstalling op de Papengracht. Ik moest om half 7 al de deur uit en kwam er pas 's avonds laat in. Eer dat je dan terug bent met de tram en openbaar vervoer. Op een gegeven moment kwam mijn man mij halen. Het was op 3 oktober, want hij had vrij, maar ik had geen vrij.

I-1: In Den Haag.

G: Toen ziet hij al die mannen uit die zaak komen. Dat gaf zo'n indruk op hem. Hij wilde dat ik daar wegging.

I-1: Hij was jaloers?

G: Enorm. Toen heb ik het aan de directie uitgelegd, ik zeg: "Zo en zo. Ik moet het wel rechtbreien, maar dat kan ik het nu niet ineens". Toen heb ik een brief meegekregen (ik heb hem nog): we vinden het jammer dat ze weggaat, maar door huiselijke omstandigheden moet ze weg. Dat kreeg ik dan mee als bewijs.

I-1: Als bewijs hoe u goed had gewerkt.

G: Daar heeft hij altijd spijt van gehad.

I-1: U kon op dat moment niet tegen uw man zeggen: "ik blijf werken. Ik heb het daar naar mijn zin. Ik blijf"?

G: Daar was geen praten tegen. Hij was ook gewaarschuwd. Ik gaf trainingen aan mensen die universiteit of HBO... Die wilden graag begeleidster worden van de mensen uit mijn achtergrond. Die hadden hetzelfde gevoel als... Toen zeiden ze: "Toos, je moet je diploma gaan halen, want we krijgen meer van jou als in onze opleiding. Je moet echt, moet je dat gaan halen". Ik zei het tegen mijn man. Hadden ze op werk gezegd: "Als ze naar een MBO of een HBO gaat, dan ben je haar kwijt". Dat werd letterlijk gezegd. "Dan komt ze op een ander niveau terecht. Jij hebt dat niveau misschien niet. We weten het van anderen".

I-1: Dan komt er een te groot verschil tussen man en vrouw, wat gaat botsen. Zo bedoelt u dat.

G: Ik ben toch naar de MBO gegaan, maar die namen me niet aan. Ik had natuurlijk geen diploma, geen mavo, geen havo.

I-1: Geen vooropleiding.

G: Ik had alleen dat andere, dat vak en dan mijn eigen opleidingen. Alles maar gepakt wat ik pakken kon. Van het FNV. Toen zei iemand: "Dan moet je naar de [...] in Amsterdam gaan. Daar nemen ze je wel aan". Het was een CPN-opleiding.

I-1: Van de communisten?

G: Die namen me ook niet aan. "Waarom nemen jullie me niet aan?" "Ik zal het u vertellen: als u daar zit, leert u hier niets. U bent al te ver, maar u zit een ander in de weg". Vandaar dat ik niet... "U moet naar de HBO gaan".

I-1: Een stapje hoger.

G: "Daar kan ik niet naar toe". "Dan moet u een toelatingsexamen doen". "Dat haal ik niet". Daar was ik zo van overtuigd. "Dat lukt niet". "Gaat u het maar eerst proberen. Als het niet lukt, dan praten we nog wel een keer". Hij zegt: "Neem wel een goede opleiding. Je bent misschien geneigd om naar Den Haag te gaan, maar doe het in Driebergen. Die staat heel goed bekend op een bepaald niveau".

Ik naar Driebergen, maar voordat ik daar naartoe ging, hadden ze dat gezegd bij mijn man op werk. Die zegt: "Ik wil niet dat je naar de HBO gaat". "Ik ga wel naar de HBO. Ik word toch niet aangenomen, daar hoef je niet ongerust over te zijn. Maar ik ga het wel proberen. Ik wil een bewijs hebben. Ik weet zelf niet hoever ik sta, maar ik wil echt een bewijs".

Toen was het nog een week, dan moest je opgegeven hebben. Ik hoorde dat er 185 opgaven waren, want het was een crisistijd met werk. En dat er maar 85 aangenomen konden worden, meer kon die school niet hebben. Het was een week van tevoren. "Moet je eens luisteren, ik ga me nu opgeven, wel of niet met jouw toestemming. Ik ga daar opgeven". Ik heb het gedaan. Ik kom daar. "Jij moet een toelatingsexamen doen". "Ja, dat weet ik. Dat zal moeilijk zijn". Je kreeg allemaal een persoonlijk gesprek.

I-1: Omdat er zoveel waren.

G: Mensen van de havo, die konden zo doorlopen natuurlijk. Ik heb die leraren te spreken gekregen. Toen zegt: "Moet je eens luisteren, ik hoop dat je het toelatingsexamen haalt, maar ik stel je voor dat je hier kan komen". Dat vond ik natuurlijk helemaal.., want als er zoveel... en ik had verder niks. Ik had geen bewijs; ik had alleen het bewijs van het naaien, en daar kreeg je geen bijvakken bij. Nu wel. Toen was het van A tot Z, was het allemaal... Dat vak heb ik ook enorm goed in mijn vingers gekregen.

I-1: Geen andere vakken die er ook bij horen. Die had u overgeslagen.

G: Wat ik meegemaakt heb, ik denk dat dat niemand op dat moment in Nederland heeft meegemaakt. Ik doe dat examen; ik krijg verschillende opdrachten; ik krijg ook de geschiedenis van de vakbonden. Nou, daar wist ik alles van. Ik kreeg ook de geschiedenis van de Schoolstrijd.

I-1: Dat speelde ook in de 19^e eeuw.

G: Was ook in die tijd. Daar wist ik ook van alles van.

I-1: Dat had u zelf al bij de FNV geleerd?

G: Dat had ik weer buiten het FNV geleerd. In de VOS-cursussen [Vrouwen oriënteren zich in de samenleving], in de PVV-cursussen [Politieke Vorming van Vrouwen].

I-1: Misschien kunnen we het daar straks over...

G: Ik kreeg ook een vrij vertaald; mocht ik vrij vertalen: een werkstuk. Ik was natuurlijk slecht in het Engels. Ik had wel samen met mijn man in het Volkshuis... waren we Engels gaan leren.

I-1: Dat was ook al goed, ook uit uzelf.

G: Dus vrij vertaald kon ik wel wat, maar ik mocht maar één onvoldoende hebben. Ik denk: dat wordt een onvoldoende. Toen kreeg ik de laatste opdracht en dat was over emancipatie. In Nederland was er geld voor emancipatie. Er was ook een emancipatie in de regering (minister), maar in Thailand zijn vrouwen, die zijn zo ontzettend achtergesteld. Vindt u nu niet dat wij wat van ons geld kunnen missen voor die mensen, voor die vrouwen in Thailand? Ik denk: als ik zeg ja, dan moet er maar geld naar Thailand toe. Ik ben er geweest. Ik heb alles gezien. Ik wist het gewoon. Ik denk: dat wordt niet goedgekeurd, want je mag niet de ene ontwikkeling opofferen aan de andere ontwikkeling. Dat dacht ik gewoon, dat is niet goed. Als ik zou zeggen, nee, ik wil geen geld daar naartoe, want ik vind het niet goed als dat gebeurt, dan ging ik tegen mijn gevoel in.

I-1: Eigenlijk een dilemma.

G: Dus ik lever hem zo blanco in. Het is jammer, maar hier kan ik geen antwoord op geven. Ik ben er geweest; ik heb een Thais kind, die was nog maar een paar jaar. Ik zeg: "Dat red ik niet. Geef me maar een andere opdracht. Want het is wel toeval, ik denk dat niemand in Nederland toevallig zo'n toeval over Thailand..."

I-1: Dat snap ik.

G: "Wacht nu maar met die andere opdracht, wacht maar tot de uitslag". "Nee, geef me maar een ander onderwerp". Er was geen praten tegen. Ik moest maar afwachten. Maar ik had ze hier thuis... "Ik ben gezakt", gerustgesteld tegen mijn man, "ik ben gezakt".

Toen kwam die brief binnen en mijn man: "Ik zal hem maar uit de gang halen", want ik wist...

Die haalt de post uit de gang en die was geslaagd, want het was de enige onvoldoende.

I-1: Ze hadden u een onvoldoende gegeven. Uit principe heeft u een onvoldoende gekregen en de rest was goed. Toen was u heel blij?

G: Ja.

I-1: Hoe was Cor toen, uw man, toen hij het hoorde, was hij ook blij voor u? Want eigenlijk wilde hij het niet.

G: Hij was eigenlijk ook opgelucht, want hij had schijnbaar toch wel een schuldgevoel gehad.

I-1: Dat is heel verstandig van u geweest dat u heeft doorgezet. Zo bent u op de HBO terechtgekomen?

G: Daar ben ik zo doorheen gewandeld. En ik was geslaagd, want dat was de enige onvoldoende.

I-1: Waar was het op gericht? Welke HBO was het, welke opleiding?

G: Even kijken. HBO-Sociaal Cultureel Werk, specialisatie Basis Educatie, waaronder omgaan met hulpvragen, groepswork, spelmethodiek. Diploma behaald. Toen ik geslaagd was, kan je zien hoe mijn man omgeturnd is. Hij zei: "Nou moet je naar de universiteit gaan".

I-1: Wie had dat gedacht. Toen bent u ook heel snel daarna, bent u toen gaan studeren?

G: Ja, heb ik gedaan. Toen ik naar de HBO ging, was ik maar net over de 50.

I-1: Dat was in eind zeventiger jaren geweest.

G: Ja, '80, '85.

I-1: Toen waren de kinderen natuurlijk ook al weer wat ouder. Maar ze waren natuurlijk wel thuis nog. Dat kon u wel...

G: Ik kreeg mijn dochttertje, die was een week of vier. Die kreeg ik met 47, toen ik 47 was.

I-1: Die was dus nog redelijk jong.

G: Toch nog jong.

I-1: Hoe heeft u dat gecombineerd? Want uw man werkte ook fulltime, u deed dus ...

G: Het was zo dat we op die opleiding, vulden ze... Het was een gedeelte in de week, aantal dagen. Maar om de zoveel tijd kregen we dan een heel weekend. We haalden die dagdelen, van die dag, haalden we in.

I-1: Dat was toch een mooie manier.

I-2: In deeltijd?

G: Dat haalden we in in de weekenden.

I-1: Dus dan kon u dat toch... Dat is verder ook goed gegaan, de studie aan de uni... en dat was in Leiden, de universiteit, de Sociologie?

G: In Leiden was het. Maar in Leiden was het zo dat de universiteiten moesten wat gaan samenwerken. Dus bijvoorbeeld de politieke vorming, die ging naar Rotterdam en van Rotterdam kwam er weer wat van naar Leiden. Je krijgt in de start van je opleiding, krijg je eerst een paar jaar propedeuse. Ik zat toevallig in de afdeling Politieke Vorming en die ging naar Rotterdam. Dus een groot deel van mijn studie ben ik heen en weer gereisd. Ik reed zelf auto, dus...

I-1: Dat ging goed.

G: Er was nog helemaal geen kinderopvang in die tijd. Op dat moment dat ik weg was, was mijn man thuis en ik in de weekenden was ik...

I-1: Dat is gewoon goed samengegaan, dus uiteindelijk heeft u uw man gewoon meegekregen. Dat was ...

G: Ja, maar hij was zelf: "Je moet nou naar de universiteit".

I-1: Dat is toch wel fijn.

I-2: Wanneer bent afgestudeerd?

G: Tot aan mijn scriptie heb ik de hele studie gedaan. Maar ik had ook al een scriptie moeten maken van de HBO. Maar alles wat ik op de HBO gedaan had dat werd bij de universiteit afgetrokken.

I-1: Vrijstelling kreeg u. Dus dat scheelde.

G: Dat was ook een hele... Ik heb heel veel ondersteuning gehad, maar in het laatste jaar dat ik er was werd mijn... mijn moeder was al ziek, dus deed ik al veel. Werd mijn vader ook ziek. Ze waren allebei ziek. Toen ben ik op de universiteit gaan praten. Ik zeg: "Dit red ik niet". Toen zeiden ze: "Het hangt nou op je scriptie. Ik zou zeggen" ... Hij zei een bepaald woord, van.... Het komt erop neer dat ze zeiden: "De zaak gaat boven je uit, dit kan niet samen meer gaan".

I-1: U had te veel aan uw hoofd, dat bedoelde u gewoon. U kon niet èn studeren èn naar uw ouders.

G: Voor die scriptie moest ik onderzoek doen en dat was meestal buiten Leiden. Dat lukte niet meer. Dus door de ziekte van mijn vader en mijn moeder, want ik heb een kwartaal bij mijn vader op de grond geslapen in de nacht. Dat ging niet meer. Dus dat is op deze manier afgerond.

I-1: U hebt nooit meer de scriptie kunnen afmaken?

G: Nee, en ik was er wel voor in staat, maar ik had te veel dingen.

I-1: Ja, dat vindt u...

G: Je zal zeggen: "Waar zit je naar te kijken?" Maar dat is niet om op mijn borst te slaan.

I-1: Ik ga het weer voorlezen want dan komt het op de band, als u het goed vindt.

G: Hier staat alles achter elkaar genoteerd, alleen heb ik daar dan wat... sommige dingen...

I-1: Hier staat heel veel, heel veel op: Curriculum Vitae om er bijna goed Latijn van te maken. Hier zie ik trouwens dat u alleen Catherina heet, als voornaam. Ik dacht dat u nog een andere voornaam had? Of staat die er niet bij?

G: Mijn moeder noemde me Toos of Cato. Tootje was het vroeger, omdat Catharina werd verbasterd in die tijd: Kaatje. Dat vond ze 'n vreselijke naam. Daarvoor heeft ze me een andere bijnaam gegeven.

I-1: Dus geen andere voornaam. Dit is heel veel wat u ook allemaal vrijwillig... want daar hebben we het eigenlijk nog niet over gehad. Dit vind ik natuurlijk al, dit is ook weer heel mooi want dit allemaal zeventig begin tachtiger jaren, als ik het even goed zeg, maar daarvoor heeft u, denk ik, ook heel veel vrijwilligerswerk gedaan en u heeft dingen opgericht voor de vrouwen in Leiden. [Ik vind dat we nu even een pauze moeten nemen]

G: Namens de FNV zat ik in de provincie voor het Vrouwenwerk: cursussen, de, hoe noem je dat, Culturele Raad. Ik moest er even over denken.

I-1: Dat geeft niet.

G: Daar had ik nog... daar had ik... kwam ik samen met ook andere Vrouwenorganisaties. Zaten we daar in een commissie en ik zat er namens het FNV en iemand anders zat er nog. Dat was een vrouw van een arts. Die zat er ook namens Plattelandsvrouwen, in ieder geval waren we er met acht of negen vrouwen. Daar heb ik ook nogal problemen mee gehad. Want het staat er ook in, mijn eerste training was in Dordrecht en daar heb ik ook de eerste cursus gegeven. Mijn dochtertje nam ik mee. Want we hadden zelf een... ik neem toch... mijn zoon nam ik mee. Hij was nog jong, want we hadden zelf een kinderopvang opgezet. Dat was in een pastorie van de katholieke kerk. Die zat naast het lokaal waar ik dan les gaf.

I-1: Dat is mooi dichtbij.

G: Toen hebben we provinciaal, hebben we de VOS-cursussen opgezet: Vrouwen oriënteren zich in de Samenleving. Maar mijn man had als ambtenaar, had les gekregen van de vakbond van iemand van de universiteit. Die zei tegen mij: "Je moet vragen of hij bij jullie komt, want hij is zo ontzettend goed". Maar dat was in Leiden en ik had in Leiden de Opfriscursus opgezet voor vrouwen die alleen maar lagere school hadden. Je had rekenen, taal en...

I-1: Gewoon extra vaardigheden.

G: Om de volgende stap te doen. Toen kreeg ik het voor elkaar dat hij bij ons kwam, maar hij deed het vrijwillig. Er moest toch huur betaald worden voor waar we waren. Toen heeft de FNV dat betaald, want de gemeente wilde niks betalen want we moesten een verslag inleveren. Maar je kan geen verslag inleveren als je nog geen cursus hebt gedaan. Je gaat ook niet achter je bureau wat zitten verzinnen.

I-1: Nee, dat moest bij voorbaat, niet achteraf.

G: Maar goed, die man heeft ons geleerd in een aantal keren en dat heb ik altijd als een ondergrond gevonden van mijn ontwikkeling.

I-1: Ik heb de naam net niet goed verstaan. Hoe heette die meneer?

G: Zijn vrouw heb ik nog een hele tijd mee samen gedaan, maar ik kan even niet op de naam komen.

I-1: Dat geeft niet. U heeft daar heel veel aan gehad aan dit...

G: Ik niet alleen hoor, maar ik ging er mee door. Dat was zo, dat hij leerde ons, zonder van tevoren een programma te maken achter je bureau, hij leerde ons om in ene avond of ochtend, de eerste ochtend dat je mensen tegenkwam of avond, om daar een programma uit te halen. Heel bijzonder. Hij liet ons interviewen doen en het interview moesten we dan vertellen wat we ervan onthouden hadden. Zo werden we voor het blok gezet. Allemaal. Hij zei van de één: "Je hebt dat niet gehoord en je hebt dat niet gehoord".

I-1: Dat je toch beter moet luisteren.

G: Dat zijn allemaal punten waar die mensen om verlegen zitten en dat moet in die programma's zitten.

I-1: Dat is dus heel goed dat je daar zo op werd gewezen.

G: Ontzettend goed. Het was toch gelijk dat mijn man zei: "Die man is zo goed". Nou, dat heb ik ook [Hans de Kome] waar ik het net over had, in Polen, heb ik dat... die weer bij mij in de cursus kwam om begeleidster te worden, die leerde ik dat. Nadien ben ik eigenlijk niet meer in staat geweest om van tevoren een cursusprogramma te maken. Begrijp je? Dus ze kwamen dan 's avonds of wanneer op een dag. Ik had niks voorbereid. Op een moment dat ze binnenkwamen... die man had dat zo goed gedaan om ons dat te leren, op het moment dat ze binnenkwamen was een kennismaking. Maar ik was wel wat ouder, dus ze zagen soms... en stond ook qua aanzien niet op het hoger niveau niet. Dus als ze binnenkwamen zagen ze het eigenlijk niet zo zitten met mij. Wat moeten we nou van haar. Zo is het. Zo ging het.

I-1: Dat was de eerste indruk.

G: Toen ging ik vragen, eerst kennismaken en dan ging ik vragen: "Wat willen jullie hier, waar kom je voor?", zo. Door dat leren luisteren kon ik dat allemaal op.... Dat maakte ik op een flap, op de muur. Nou, eind van de avond haalden we een heel programma eruit. Maar niet voor een week, of niet voor twaalf bijeenkomsten, maar dat werden er wel 24. Zoveel hadden we die ene avond. Dat kregen we zo goed in onze vingers, ook degenen die bij mij training hadden gehad en die gingen begeleiden.

I-1: U gaf het steeds ook weer door eigenlijk.

G: Ik gaf het door.

I-1: Zo ging het verder. Dat is heel mooi werk geweest.

G: Nou dat was, en dat zeg ik nou juist: met Polen was het heel moeilijk. Ik zeg: "Zonder voorgesprek doe ik het niet". Dan wilden ze van tevoren weten wat het programma zou worden. Ik zeg: "Nou, dat weet ik ook niet. Dat moet ik pas horen". We hadden een vertaalster bij ons die was Pools en Nederlands en die vertaalde het allemaal. Ik zeg: "Vertrouw er nou maar op dat er meer wordt gevraagd als dat wij kunnen geven".

I-1: U had die ervaring hier, al jarenlange ervaring eigenlijk.

G: Ze moesten goed weten... daarvoor wilde ik dat voorgesprek. Ze moesten goed weten dat wij van tevoren geen programma geven. Dat is dan ook gebeurd. Het waren allemaal werkende vrouwen, die konden alleen in het weekend. Het was een training van vrijdagavond tot en met zondagmiddag achter elkaar door.

I-1: En dan met een tolk erbij?

G: Hè?

I-1: Met iemand die het vertaalde?

G: Ja, met een tolk. Volgend jaar vroegen ze ons weer terug voor een andere groep. Nou, dat is dan van die... maar is na die Ridderschap.

I-1: Dat is nog nadat u Ridder in de Orde van Oranje-Nassau, heet het geloof ik, als ik het goed zeg. Ridder in de Orde van Oranje-Nassau.

G: Maar dan heb ik hier natuurlijk nog wel wat opgeschreven. Ik heb altijd last gehad van de achtergrond van mijn ouders, omdat het arbeidersmensen waren. Ook mijn man. Ook met de adoptie, met alles wat ik tegenkwam, moest ik en mijn man ook... We hadden onze benen extra bij zetten om er doorheen te komen.

I-1: Je hebt dan zo'n achterstand eigenlijk als er zo op neer wordt gekeken.

G: Er werd niet eens naar ons gekeken, er werd alleen naar...

I-1: Heel vreemd eigenlijk.

G: Naar het milieu toen gekeken.

I-1: Naar de ouders, alsof je zelf niet anders kan zijn dan je ouders. Want daar komt het op neer. Je bent heel anders geweest.

G: Dat is echt een probleem geweest. En ik niet alleen.

I-1: Dat speelde bij al die mensen die alleen maar uit diezelfde...

G: Dan gaf ik ze les en zei ik: "Moet je eens luisteren, laat je niet bij een loket wegsturen. Als je een deur niet open krijgt, moet je er overheen". Ik zeg: "Dan moet je degene zoeken die boven hun staan. Als dat niet helpt moet je nog een stap verder gaan". Heb ik ze altijd geleerd.

I-1: Geleerd. Ze moesten mondig worden als ze het niet waren.

G: Hoe je dat moet doen. Ikzelf had natuurlijk die adoptie. Precies hetzelfde probleem. De Raad voor de Kinderbescherming deed niets, wilde ook niets doen. Want we hadden toch geen kans om een kind te krijgen.

I-1: Alleen maar door de afkomst van u, dus door de opleiding, door het gebrek aan opleiding van uw beide ouders. Dat was de reden.

G: Mijn schoonmoeder was toen al in de 80, als die toevallig dement was geweest, had het helemaal niet gelukt. De dokter, de specialist op het ziekenhuis, waar ik negen jaar in onderzoek ben geweest, die zei... Ik zeg: "Ik stop ermee, want het gaat ten koste van mijn gezondheid. Ik ga niet meer. Ik ga proberen met mijn man samen kinderen te adopteren die geen ouders hebben". Ik zeg: "Die zijn er genoeg in de wereld". "Maar dan krijg je toch geen kansen". Nou, ik zeg: "Al is het in India of uit Azië". Ik zeg: "Daar komt hier geen Aziatisch kind naar binnen. Dat staan wij niet toe".

I-2: Wie zei dat?

G: Van de Raad voor Kinderbescherming. "U moet vloeiend Frans en Engels kunnen, want met dat tehuis in Griekenland hebben wij contact en verder doen we niets hier". Dus eigenlijk alleen maar voor hoogopgeleiden. Nou, daar gaf ik niet aan toe. Tijdens onze Engelse les zei die lerares (toen waren we al twee jaar bezig): "De Raad voor de Kinderbescherming wil niet. Ze weigeren". Ze hadden ons moeten zeggen dat we naar de Officier van Justitie moesten schrijven. International Social Service hadden we moeten schrijven.

I-1: Dat moet je weten, als niemand je dat ...

G: Allemaal verzwegen. Toen vroeg die Engelse lerares aan iedereen waarom jullie Engels gingen leren. Toen zeiden we: "Nou, we willen Engels leren, wel voor het Engels leren, maar ook om ... en vertelde ik van de adoptie. We vertelden dit verhaal. "Ja, maar dat kan niet". Ik was ook naar de Griekse ambassadeur geweest. Mijn man ging niet mee, want hij zag zo op tegen: "Je kan die mensen toch met ons probleem niet lastigvallen en zo". Ik zeg: "Nou, dan ga ik alleen". Ik naar die ambassadeur. Hij zegt: "Mevrouw, praat me niet van de Raad voor de Kinderbescherming, want daar word ik helemaal niet goed van. Ik schrijf wel naar Athene en u maakt een homestudie naar waarheid, wat anders de Raad voor de Kinderbescherming zou doen, en die stuurt u op". En gaf me het adres in Athene. Ik dat gedaan. Ik kreeg bericht terug dat gezien onze leeftijd, want ik was onderhand al... allebei waren we al boven de regels. Toen stond er in: gezien uw leeftijd van u en uw man, stellen we voor dat u twee kinderen kan krijgen, maar we moeten nog wel een officieel bericht hebben van de Raad voor de Kinderbescherming, die daar over gaat. Wij dachten: "Nou hebben we de brieven, de bewijzen zeg, jullie krijgen geen kinderen en we hebben hem nou".

I-1: En dan zelfs twee kinderen.

G: Ja, ik kwam daar. Ze zeiden gewoon: "Dat zegt ons niks hoor, we doen niks". Dat verhaal vertelde ik tegen die lerares en mijn man ook erbij. Ze zegt: "Dat is een schande. Jullie staan met je rug tegen de muur. Dit kan niet. Ik zal het met mijn man bespreken". Dat was professor Hulsman, die was bij Justitie en die had de functie van professor in het Strafrecht. [Lodewijk Henri Christiaan Hulsman 1923-2009]. Zijn vriend was de directeur van de Raad voor de Kinderbescherming van Den Haag. Toeval allemaal.

I-1: Dat zit je dicht bij het vuur.

G: Maar die vriend wist niet wat er op de benedenvloer gebeurde. Dat is het natuurlijk wel. Hij zegt: "Als ze binnen een week niet op de stoep staan, dan breng ik het in de Kamer" (ik praat nu over de vijftig jaar geleden), "dan breng ik het in de Kamer door middel van Anneke Goudsmit van D66". Binnen vier dagen stonden ze op de stoep. Maar hij moest eerst mijn man ook spreken, die professor. Want hij denkt: "Je kan wel komen alleen, maar misschien wil die man helemaal niet".

I-1: Dat is ook logisch.

G: Ik zeg tegen mijn man: "Je moet mee naar Rotterdam want hij wil je eerst spreken voordat hij één stap verder maakt". Dus mijn man ging mee. Toen volgde er dat. Maar mijn man was ook wat brutaler geworden daardoor. Toen werden we opgebeld of we ons... of we haar konden halen op het station. Nou moet je nagaan. We waren te laag ingeschat, maar ze vonden wel dat we een auto moesten hebben om ze van het station te halen. Maar goed, we hadden een auto. Toen had ze gevraagd aan mijn man door de telefoon: "Jullie hebben dat ik iets op draag, dat u mij eraan herkent, dat ik uit de trein, dat ik uit het station kom. En wat betreft mijn man moet betalen". Hij zei: "Nee, ik herken je uit duizenden". Ze komt bij de auto, hij zag haar zo, hij liep zo op haar af. Bij de auto, en toen zegt hij: "Moet u eens goed luisteren. Als u vindt dat arbeiderskinderen geen kind kunnen opvoeden, dan moet je nou de volgende trein terug nemen". Dus zo brutaal was hij geworden door die ondersteuning van die mensen. "Nee, we hebben nooit gedacht dat het serieus was van u, dat u een kind wilde adopteren. Want ze komen juist altijd zo goed terecht". Maar die is natuurlijk op het matje...

I-1: Die ging zich nou op die manier verontschuldigen.

G: Ik had verder niks gedaan in huis. Maar ik had wel gehoord van anderen en dat waren ook mensen op een hoger niveau. Ik stond met mijn benen in twee werelden. Ze kijken tot de pannen na of het wel schoon is.

I-1: Of er geen viezigheid in zit.

G: Toen kwam ze. Ik zeg: "Nou, ik heb ook gehoord dat u op hygiëne, op dat punt wil kijken". Ik zal het even zo zeggen. Ik zeg: "Nou, gaat u maar mee". Ze zegt: "Nee hoor, ik heb het al gezien. Het is in orde". Ik kon... ik heb het gewoon zo gelaten zoals het was. Toen kwam dat bericht dat ze toestemming gaven.

I-1: Toen was u heel blij zeker alle twee, na zo'n lange weg?

G: Maar voor één kind. "Nee, we hebben in de brief toestemming voor twee". "Dan maken we dat in orde". Goed, mijn man die gaat, want we hadden een aantal mislukte reizen al gehad, één naar Oostenrijk, daar vertrouwde ik het niet. Het kind daar kreeg ik geen contact mee, ze was ongeveer anderhalf jaar. Ik kreeg er geen contact mee, mijn man ook niet. Het bleef op afstand, ik vond het niet goed. Ik zeg: "Nou, wij moeten toch een bewijs van goedkeuring hebben in de gezondheid". Dat moest toen in die tijd. "Dus ik ga wel naar een arts met hem". Dat vonden ze niet goed. "Maar wij kennen de Raad voor de Kinderbescherming van [...] en dat duurt zo lang. En wij willen dat kind eerder wegdoen als dat u hem dan meeneemt. Want dat duurt lang dat". Wij lagen...ze hadden nog geen officieel bericht.

I-1: Bureaucratie is.

G: Maar ik was nog steeds in onderzoek bij die longarts, dokter Sweers was dat, en daar vertelde ik het tegen. Hij zegt: "Nou, het is goed dat je het niet gedaan hebt, want ik weet wel wat dat kind mankeerde". Toen ik het zo uitlegde. "Er is een groot probleem voor jullie voorbijgegaan", zo zei hij dat. Later kregen we wel bericht, maar toen was ik bezig met die ambassadeur van Griekenland. Tussendoor kregen we nog bericht dat we een kind konden krijgen uit Joegoslavië, in Sarajevo. Dat was ook helemaal in orde. Alles was rond, alleen ze moesten nog dat gezondheidsbewijs hebben. Want dat kind was bij de Donau, en dat was allemaal zand daar en ze woonden eigenlijk meer in een schuur.

I-1: Heel armoedig.

G: Toen komt...het was alleen nog om die gezondheidsverklaring en omdat het kind astmatisch was, moesten ze eerst naar Holland bellen of dat goedgekeurd werd en dergelijke. Dat duurde een dag langer in Belgrado eer dat dat in orde was, via de ambassade. Toen hebben ze... 's ochtends zaten we in het hotel en de advocaat die ons bijstond daar, dat was een juriste, die kwam naar ons toe en mijn

man zegt: "Dat zit niet goed". Dat zag hij. Die viel hem huilend om de hals en die zegt: "Het is heel jammer. Het is... maar je kan met dat kind niet weg". Ik zeg: "Waarom niet"? "Ze hebben in de Duitse pers een hetze gemaakt dat Joegoslavië verkoopt zijn kinderen". Het was helemaal niet waar, want wij hadden er ook... wel de onkosten, maar de grens was gesloten voor adoptiekinderen. We moesten het kind zo achterlaten.

I-1: Heel teleurstellend.

G: Heel de ziekenhuisopname gehad en alles. Daar zei de dokter ook: "Dat kind dat komt wel orde in Holland, maar hier heeft het helemaal geen toekomst". Later schreef die moeder ons nog, die advocaat had schijnbaar ons adres gegeven. Die schreef, en een foto erbij, van: "Kijk eens hoe het al opgeknapt is nadat het in het ziekenhuis is geweest en waarom hebben jullie hem niet meegenomen?" Maar wat hadden ze gezegd tegen die moeder? "Ze hebben geen interesse, ze zijn weggegaan".

I-1: Gelogen.

G: Daardoor schreef zij, want ze was zo blij dat het kind goed terecht zou komen.

I-1: Ze wist niet waardoor het kwam.

G: Maar goed, om op Griekenland terug te komen. Wij dachten: "Wij krijgen daar twee kinderen". Mijn man was eerder gegaan met de trein, want we hadden al zoveel onkosten achter de rug en die belde mij op. "Ik heb hier contact". Dat komt die ambassadeur en ik zeg: "Ik krijg maar geen bericht op onze brief. De Raad voor de Kinderbescherming heeft ook nu toestemming gegeven". Hij zegt: "Weet u wat u moet doen? U moet nu gewoon gaan". Hij zegt: "Want alles is in orde", had hij geïnformeerd. "Wanneer u er weer bent, gaan ze pas lopen". "Dus ga er nou maar gewoon heen en dan gaat het wel gebeuren". Maar mijn man zegt: "Wacht maar eer dat jij komt, want je weet het maar niet, ik ga wel vooruit met de trein. En ik bel je wel wanneer je kan komen". Nou, toen belde hij. Ik gezorgd voor een ticket naar Griekenland. Maar je kon toen nog niet pinnen of je kon geen geld halen. Je moest het gewoon meenemen. Dus ik moest naar de bank om geld te halen en toen moest ik ook naar het Stadhuis om een Bewijs van Goed Gedrag en waarom ik naar Griekenland ging. Dat moest weer voor de Vreemdelingenpolitie. Ik kom bij die ambtenaar. Ik zeg: "Ik moet daar en dan". Hij zegt: "Dat zal ik in orde maken, maar dan moet je wel zo die tijd komen om het te halen". Ik zeg: "Dat kan ik niet, want ik moet die tijd ook bij de bank zijn om geld te halen. Dat is afgesproken". Want je moest het van tevoren... Dan hadden ze het klaarliggen, maar dan moest je ook op een bepaalde tijd komen halen. Hij zegt: "Moet je eens luisteren, ik ben belangrijker als die bank. Als je naar de bank gaat en niet naar mij, nou, dan heb ik het niet". Hij woonde hier op de Franchimontlaan, die ambtenaar. Ik zeg: "Maar zonder geld doe ik niks en dan kom ik niet eens weg". Hij zegt: "Niks mee te maken, je zorgt maar dat je op tijd bent". Ja, daar heb je weer zo'n...

I-1: Een ambtenaar.

G: Machtsliefhebber. Ik de burgemeester gebeld. Dat verwachtte hij dus helemaal niet. Ik de burgemeester gebeld en gezegd: "Zo en zo". Hij zegt: "Nou, ik zal die ambtenaar vriendelijk verzoeken (dat zal hij niet vriendelijk gedaan hebben) dat hij echt moet zorgen dat u dat krijgt. Desnoods haal je het maar bij zijn huis". Toen kreeg ik 'n telefoontje dat het klaar lag. Toen stond er in: ik kon naar Griekenland, want ik zocht werk, in plaats dat het voor adoptie was. Ze zouden me daar op kunnen pakken, want Griekenland zat helemaal niet om... Dat was een hele andere weg.

I-1: Dat klopte niet.

G: Dat was helemaal niet in orde. Maar ik denk: "Ik waag het er maar op, ik moet weg". Ik geld gehaald bij de bank en ik ging weg. Ik had nog nooit gevlogen, maar goed. Zijn we onderweg naar Griekenland met dat vliegtuig, komen we in een grote sneeuwstorm terecht en dat vliegtuig ging: whoe, en weer stil, whoe en weer stil.

I-1: Wat eng. En dat was dan de eerst keer vliegen.

G: Ik had nog nooit gevlogen, maar ik had een angst.

I-1: Dat is heel logisch.

G: Mijn man had het ook, want die was daar te weten gekomen. Die stond bij het vliegveld om mij op te vangen en die was daar te weten gekomen dat ik onderweg op een Christelijke zaak was terecht gekomen en die was blij dat dat vliegtuig kwam. Het was hier om het vriespunt en daar was het 21

graden. Nou, ik wist niet wat ik... Toen kwam ik er achter dat de Raad voor de Kinderbescherming toch geen twee had. We hadden twee kinderen gekregen, ook ontmoet. Dat waren twee kinderen uit pleeggezinnen, want het kindertehuis was opgeheven en dat was ondergebracht bij pleeggezinnen en daar moesten wij naartoe. Toen kwamen we er achter dat we er toch maar één mochten meenemen. Toen zeiden ze: "We durven geen twee mee te geven, want we hebben al eens meer met Nederland nariigheid gehad. Toen hebben ze dat kind gewoon teruggestuurd, terwijl het daar allemaal in het geheim [...]. Dus we moesten uit die twee weer één..."

I-1: Dat is een onmogelijk iets eigenlijk.

G: Eén kind was aardig ondergebracht bij mensen die toch wel, hoe moet ik dat zeggen, bij mij overkwam als in een betere situatie. Die vrouw was zo gek op dat kind, maar ze moest toch weg, want het was ter adoptie. Later heb ik toch getwijfeld en niet zo lang geleden bij Spoorloos, een blonde man met blauwe ogen en dat kind had oorspronkelijk blauwe ogen uit dezelfde tijd als van mijn zoon.

I-1: Dan zou je denken...

G: Toen kwamen we bij mijn zoon en die mensen die werkten op het land en een vrouw van 80 jaar die paste op dat kind. Nou is het zo dat de longarts hier tegen me had gezegd, nadat ik in Oostenrijk dat kind ...: "Je zet dat kind op zijn benen. Als hij er doorheen zakt, dan moet je het niet doen". En die specialist in het ziekenhuis had gezegd: "Noem mijn naam niet vanwege die TBC, want dan heb je helemaal geen kans". Nou, we kwamen en mijn zoon was dertien maanden en die lag in het bedje en hij had wantjes aan. Ik zeg: "Mag ik hem uit". Ik mag hem eruit pakken. Ik zet hem neer en hij zakt zo door zijn benen heen. Ik zeg jeetje, tegen mijn man: "Hoe moet dat nou?" Toen ben ik gaan doorvragen. Die oma die moest op dat kind passen. Het mocht zich niet optrekken, want ze was bang dat hij uit het ledikantje zou komen, dat hij eruit zou komen. Dan wist zij er geen raad mee. Vandaar die wantjes die hij aan had. Hij had nog nooit gezeten, hij had nog nooit gelopen. Alleen maar liggen.

I-1: Vandaar dat hij in elkaar zakke.

G: Hij had nog nooit vaste voeding gekregen, hij was dertien maanden, alleen nog maar de fles met melk. Hij had gelukkig geitenmelk, want die heeft een hoog eiwitgehalte. Het was goed geweest voor zijn hoofd. Het waren hele vriendelijke mensen, want ze kwamen van het land. We waren met de trein daar naartoe gegaan. Het was een plaatsje buiten Athene. Maar hij zat in zulke erbarmelijke omstandigheden dat ik zeg tegen mijn man en mijn man was het er ook mee eens: "We kiezen voor dat kind maar". Ik zeg: "Want bij mij zou ook een kind uit mijn buik kunnen komen die niet goed was". Ik had altijd gedacht: Het eerste wat ik in mijn armen kreeg dat, dat neem ik, want je mag... Ik vond het niet eerlijk om te kijken: wat komt beter uit voor ons. Nou, dat is... Dus we kozen voor hem. We konden hem de volgende dag halen als we een appartement hadden. We hadden een appartement, dat hadden we vrij vlug en we haalden hem. Maar ik wist niks van die voeding af. Dat hoorde ik later pas. Dus ik maak, zoals ik gewend was met de kinderen van mijn zussen waar ik veel op paste, ik maak een prak klaar met wat aardappelen en wat groente en ik probeer hem te voeden. En het komt niet weg. Het kwam er zo weer uit. Het ging niet. Nou moesten we toch naar het ziekenhuis en toen hebben we het daar ook voorgelegd aan de arts. Die heeft het ook nagekeken en die zegt: "Hij heeft nog nooit geen voeding gehad. Hij heeft een slikgebrek. Lukt niet meer. Ik moet heel langzaam beginnen met babyvoeding maar begin maar eerst wat met melk met voeding erin". Dus melk met wat voeding, dat ging nog wel. Nou, dat heb ik gedaan. Hij wou zich niet aan ons binden. Dat komt omdat er waren al twee Amerikaanse echt)paren geweest, niet gelijk maar onafhankelijk van elkaar en die hadden om die reden van dat doorzakken [...] hem teruggestuurd, teruggebracht. Maar moet je voorstellen, een kind van dertien maanden had nog niets anders als Grieks gehoord, maar die krijgt nou ineens allerlei verschillende talen. Wij in het Nederlands waren weer een andere taal, dus die kreeg gewoon een afstand. Toen heb ik hem zogenaamd dat hij niet... hij bleef liggen, maar hij wilde niet slapen. Hij was, ik bedoel zogenaamd een beetje een standje geven: "Nou ga je slapen, want wij moeten ook slapen. Dat kan niet anders". Nou, uiteindelijk gaf hij zich toen over. Maar dat ging zo vlug met hem. Hij heeft nooit gekropen want dan is hij zo veiliger. Hij begon zich aan een lage tafel op te trekken in het appartement, op het laatst ging hij aan die tafel stapjes maken.

I-1: Wat een ander kind in een paar maanden doet deed hij...

G: Hij komt bij de hoek en toen viel hij want hij wist niet hoe hij die hoek om moest.

I-1: Hij moest het leren.

G: Maar goed, hij keek alle kanten uit; hij keek ook helemaal scheel, maar dat was omdat hij nooit geen vitaminen heeft gehad. In het ziekenhuis gaven ze hem gelijk injecties en toen kwamen zo zijn ogen weer helemaal in orde en helemaal recht. Maar in Griekenland moest je gedoopt zijn, kreeg je een naam. Dan bestond je. Maar je kreeg niet anders, een naam of je moest ouders hebben. Dus wij kregen een geboortebewijs of dat ik hem daar in mijn vakantie had gekregen. Dat was natuurlijk geen echt geboortebewijs, maar goed. Dan kon hij gedoopt worden en dan bestond hij. Nou, die doop duurt drie jaar en dat moest nou in een keer gebeuren. Dus dat was ook een probleem. Wat heeft hij, hij was orthodox, wat heeft die priester gedaan? Die heeft die drie jaar, niet gehalveerd maar in drieën, in een kwartier gebracht. Er waren drie dames van goede doelen die ook betaalden. Het waren dames die rijk waren, die betaalden ook die pleeggezinnen waar die kinderen waren. Die namen iedere keer een jaar dat kind. Die liepen dan om de, ja, waar hij predikte, ze liep erom heen en als ze drie jaar erom heen gelopen was, dan was het een jaar. En dan nam de volgende...

I-1: Een heel ritueel eigenlijk.

G: Toen nam weer de volgende maar tussendoor wilde dat kind naar mij want weer wat anders.

I-1: Andere mensen.

G: Ik wilde wat [...] nog een wonder. Ik wilde toen, ik denk: Nou, ik kan tussendoor, kan ik hem wel even geruststellen. Dus ik wilde hem toen... Nou, dat mocht niet, want dat mocht niet doorbroken worden.

I-1: Precies. Dat was zo plechtig, dat moest eerst helemaal af.

G: Dat wist ik niet. Nou, toen is hij ook helemaal ondergedompeld. Kan je nagaan wat zo'n kind meemaakt. Om dan gedoopt te worden, helemaal onder en toen kreeg ik hem in een handdoek in mijn armen. Maar goed, dat was in orde. Toen moest de rechtszaak, toen moest de moeder terugkomen. Ik weet niet of ik dat verteld heb?

I-1: Vorige keer, toen we bijna weggingen, heeft u iets verteld van de achtergrond van... dus dat hoeft u niet speciaal denk ik meer nu te vertellen. Dat heeft u toen een beetje uitgelegd. Hoe dat eigenlijk is gegaan, waarom. U heeft wel met die moeder gesproken en later bent u ook, want het is nu... ik ga weer een stapje verder. U bent later ook met uw zoon of samen met uw man naar Griekenland nog geweest. Een keer naar het land toch toe? Dat heeft u ook met uw dochter gedaan.

G: Wat ze nu doen op de TV van Eindelijk thuis, dat hebben wij toen gedaan.

I-1: U deed dat zelf al om ze een keer te laten zien.

G: Gewoon uit onszelf.

I-1: Dat is heel verstandig geweest, denk ik.

G: We werden eigenlijk gewaarschuwd: "Dat moet je niet doen. Dan verwijderd hij misschien zich van jullie". Nee, dat verwijderen komt alleen maar als je geen goed contact hebt. Nog steeds hoor, het is allemaal nog prima.

I-1: Ik vind het een heel ontroerend verhaal wat u nu vertelt. Dat wilde u graag vertellen.

I-2: We moeten echt stoppen.

I-1: Vindt u het erg dat we... ja misschien wel?

G: U moet ook naar huis onderhand.

I-1: Het is een heel lang gesprek geworden. Dit wilde u graag vertellen. U hebt het op een prachtige manier verteld, een heel moeilijke geschiedenis. Allerlei tegenwerkingen, die u toch door door te zetten en door soms goede mensen te ontmoeten, uiteindelijk goed is afgelopen. Zo mag ik het toch zeggen, denk ik?

G: Wat betreft die cursussen van de Provinciale Raad, na tien jaar of in een vergadering wat ik ... Er waren mensen aangenomen voor het vrouwenwerk om dat door te zetten, maar de VOS-cursussen die wij dan gaven, die werden op het laatst, omdat ze de basis niet konden bereiken, werden ook vrouwen met MULO-opleidingen aangenomen in de cursus. Daar was ik tegen, want de subsidie was bedoeld voor die andere groep. Op een gegeven moment, toen we op een vergadering... zaten we daar, hadden we daar problemen mee, met die betaalde krachten. Want die wilden daar ook graag

hun werk houden. Vandaar dat die cursussen... Toen was er iemand uit mijn eigen achtergrond die daar aanwezig was en die viel me om mijn hals heen, zo emotioneel was het. Ze huilde er ook bij. Ze zegt: "Hoe kan het nou, hoe kan het nou dat ik dat niet begrijp van jou ... maar ik denk dat je gelijk hebt, maar ik begrijp het niet". Toen was die vrouw van die arts waar ik het over had, die probeerde haar uit te leggen via een andere manier. Toen werden die beroepskrachten zo kwaad. Die zeiden: "Jij hoort ons niet af te vallen, je hoort niet naast haar te staan. Je moet ons bijstaan, maar je moet niet achter haar blijven staan". Want ze nam het voor mij op. Ze zegt: "Nou, ik ben het helemaal met Toos eens. Ik sta niet achter jullie, ik sta achter Toos". Nou is altijd moeilijk om achter iemand te gaan staan die eigenlijk apart staat. Ik was wel weer de enige die uit het milieu kwam. Maar ik ben naar huis gegaan, maar het was...tegen die tijd was het tienjarig bestaan. Dat zouden ze vieren. Toen heb ik naar de secretaris een brief geschreven. Ik zeg: "Ik vind niet dat ik mee kan doen met het tienjarig bestaan, want ze zijn van de doelstellingen afgestapt en de subsidie gaat niet naar de mensen. Dus ik ga hier niet meer mee door en ik kom ook niet". Toen kreeg ik een brief van hem: "Ik kan helemaal voelen wat u voelt. Ik sta helemaal aan uw kant. Ik moet het gewoon door laten gaan, maar ik begrijp volledig waarom u niet komt". Dus dat was ook even een ondersteuning. Toen ben ik zelf zowel provinciaal als plaatselijk ben ik cursussen gaan opzetten.

I-1: In uw eentje eerst, als enige?

G: Maar ook begeleidingscursussen. Ik kan die cursussen niet geven allemaal, ik moest toch begeleiding hebben. Toen heb ik voor elkaar gekregen dat er altijd een begeleider was van iemand van mijn achtergrond en iemand die hoger of [...]

I-1: Uit een ander milieu, die een betere opleiding had?

G: Die kon dan de administratieve toestanden... Maar degenen die uit de cursussen kwamen, dat was een te grote stap met die anderen. Ik denk: "Die verhouding is niet goed". Toen heb ik een tussentraining opgezet. Eerst een tussentraining voor die uit de cursussen kwamen, dan een begeleidstertraining en dan pas het contact samen met die anderen, want in die begeleidstertraining kwamen ze bij elkaar in één training. Terwijl de voorstander, de hogere als de lagere...

I-1: Inderdaad, waar gebeurde dat allemaal, in welk gebouw? U moest toch ruimte hebben om dat te doen?

G: Ja, dat waren soms hele weekenden. Want we kregen provinciaal subsidie en Leidse subsidie. Dat heb ik ook opgezet. [toont papier]

I-2: Zal ik er een fotootje van maken?

I-1: Dat is in 1990, zie ik aan de...: Uw verzoek om een voorschot op het u toegekende subsidie in het kader van de subsidieregeling Emancipatie-activiteiten (onderdeel Vrouwen) in de kosten voor de activiteit Projectwerk en Vrijwilligerswerk hebben wij ingewilligd.

G: Ze hebben nog regelmatig [...] Weet je wat EVA betekent?

I-2: Nou, niet als u het vraagt.

G: Emancipatie voor Arbeiders Vrouwen.

I-2: Mooi, heel goed.

G: En krijg je zo'n brief als je weer... als je het jaar erop weer subsidie vraagt. Dat was echt om die vrouwen een zetje te geven. Of naar werk of naar scholing of naar vrijwilligerswerk.

I-1: Ik vind het heel fijn dat u dit ook nog verteld heeft. Want dat wisten we een beetje door dat interview in dat krantje. Maar dat u zo veel verschillende dingen zelf heeft opgezet. Het is echt... Daarvoor heeft u ook van alle kanten waardering gekregen. Bijvoorbeeld door zo'n lintje, maar ook door allerlei toezeggingen.

G: Ook leuk van vrouwen die mij dan belden van dat ze zoveel aan me hebben gehad. Er waren ook vrouwen met [...] die zeiden: "Het geeft zo weinig geld, maar zo veel werk. En we hebben een baan. Dat kunnen we niet meer volhouden". Dat kwam je ook tegen. Maar ook vrouwen die zich volledig bleven inzetten.

I-2: Goed hoor.

I-1: U kunt terugkijken op heel veel werk en heel veel voldoening ook, als het lukt.

G: Het lukt steeds.

I-1: Ondanks soms allerlei tegenslag en tegenwerking. Uiteindelijk heeft u doorgezet. U heeft heel vaak doorgezet waar een ander zou stoppen.

G: Het was zo dat mijn man wel eens bang was omdat ik het soms zo gevoelsmatig bezig was en daarom gaf hij me ook het aanraden om naar de universiteit te gaan. Ook had ik de HBO eigenlijk nog niet, maar toch helemaal zo gevoelsmatig.

I-1: Er moest wel een basis zijn, een kennisbasis en die heeft u opgedaan via de HBO en de universiteit. Dat zag hij.

G: Ja, maar die basis heb ik gehaald, maar daarvoor deed ik al die dingen al.

I-1: Ja, uit uzelf, dat zat in uzelf, dat weet ik.

G: Maar dat heb ik gedaan, want dat staat ook in dat stuk, al die cursussen. Er was een student op de universiteit, dat is een voorbeeld even. Die zegt: "Het is toch zonde van het geld, van het belastinggeld dat jij op die leeftijd nog hier zit. Want wat breng je nou nog terug naar de maatschappij?"

I-1: Hoe durven ze.

G: Hij had voor zijn gevoel wel gelijk natuurlijk. Ik zeg: "Moet je eens luisteren. Wat heb jij dan nou gedaan voor de maatschappij?" "Ja, ik leer". Ik zeg: "Ja, maar ik heb het verdiend". Want ik zeg: "Ik heb al zoveel gedaan". Ik zeg: "Ik kreeg het niet betaald. Ik heb heel veel onbetaald werk gedaan. Dus dat ik hier zit, heb ik verdiend".

I-1: Het laatste wat ik u nu wil vragen. U had twee zusters. U hebt er nog steeds een. Wat vonden die twee zusters nou van al die dingen die u nu verteld heeft, die u gedaan heeft? Wat vonden zij daarvan?

G: Zover ben ik nooit gegaan met mijn gedachten.

I-1: Nee, maar, ze wisten... u hebt het wel verteld dat u bijvoorbeeld met al die vrijwilligersactiviteiten, dat u naar de HBO ging? Dat heeft u wel verteld? Of zweeg u daar eigenlijk over? Wilde u dat gewoon niet zo kwijt? Zouden ze het niet begrepen hebben? Of...

G: Nou ja, ik ben nou nog bezig.

I-1: Uw zusters, zijn die ook zo? Hebben die ook zoveel dingen gedaan? Dat bedoel ik eigenlijk.

G: Ik heb de HBO gedaan. Mijn vader en moeder ... omdat het te druk was thuis maakte ik daar wel eens van de universiteit mijn huiswerk. HBO ben ik zo doorheen gevlogen. Maar in de familie waren ze dus niet... Ik was de eerste die eigenlijk studeerde. De familie die negeerde dat eigenlijk. Ik werd ook niet door de HBO... werd ik ook niet gefeliciteerd of wat dan ook. Een zwager van mijn man, die zei: "O, de HBO dat is niks". Ik bedoel...

I-1: Geen leuke woorden.

G: Het werd niet met...

I-1: Omdat ze het niet begrepen.

G: Nee. Ook een milieukwestie.

I-1: Dat is ook zo. Maar goed, daar bent u uitgetreden.

G: Ja, maar mijn vader en moeder die begrepen dat wel. Die weten nog van vroeger af dat ik toen geen kansen had.

I-1: Die hebben dat nog meegemaakt. Dat is wel leuk natuurlijk. Voor u, voor hun ook, maar voor u ook natuurlijk.

G: Toen had mijn vader als mijn moeder, maar ook op het laatst mijn man toen die al ziek was eigenlijk (dat was in 2006 begonnen), die waardeerden het eigenlijk heel erg. Die hadden ook als ze wat hadden het gevoel dat ik het wel in orde zou maken.

I-1: U schreef wel brieven, u belde wel op.

G: Met mijn man ook, tot het laatst toe dat hij in het ziekenhuis lag, dat hij zei... Ik was er nog geweest daar en toen werd ik gebeld: "Wilt u naar het ziekenhuis komen?" Ik zeg: "Ik ben daar pas geweest". Ik bleef altijd langer als dat het bezoek was. "Ja, maar uw man wil u spreken". Hij had gezegd: "Ik wil nu mijn vrouw bij me hebben. Ik kan niet zonder mijn vrouw, ik wil mijn vrouw bij me hebben en anders ga ik naar huis". Toen vroegen ze of ik daar een nacht wilde blijven. Dus ik kwam daar in mijn [...] Nou, hem helemaal gerustgesteld, maar ze waren zo, mijn man ook, was op het laatst zo dat ik zou het wel in orde krijgen.

I-1: Hij vertrouwde helemaal op uw kunnen.

G: Dat is jammer genoeg: door een fout hebben we geen afscheid kunnen nemen.

I-1: Dat is wel heel vervelend.

G: Want dat is naar.

I-1: U bent wel heel lang... de vorige keer hebt u gezegd, ik heb het onthouden, u was 71 jaar tenminste, hoe was het ook al weer? U kende hem 73 jaar en 71 jaar dat u bevriend was. En later natuurlijk heel lang getrouwd. Zo zeg ik het goed. Mag ik u nu heel erg bedanken voor dit ...

I-2: U heeft geen afscheid van hem kunnen nemen? Dat is naar.

G: Dat is heel naar. Dat is een fout geweest van de... We waren 's middags naar het ziekenhuis geweest en daar was hij dan ook bij, met hem. Toen zei de dokter: "Je bent nu in je laatste levensfase". Hij zegt: "Zullen we zorgen dat je naar een verpleeghuis gaat?" Ik zeg: "Nee, dat ... ik heb nou al dag en nacht voor hem gezorgd, hij komt gewoon thuis". "Nou, dan zullen we het zo regelen, dan zullen we kijken of we voor de nacht iemand, zodat u kan slapen, voor de nacht iemand kunnen hebben hier. Dan zal ik een ziekenhuisbed laten komen en dergelijke". We zitten samen zo. Hij zegt: "Nou, ik ga je in de steek laten". Ik zeg: "Nou, zo zie ik het niet hoor". Want hij had ook graag nog door gewild. "Nou, zo zie ik het niet". Er wordt gebeld en de nachthulp zou 11 uur komen en de kinderen waren net weg, want ja, het was toch even... Ik zeg: "U bent een uur te vroeg". "Ja", zegt ze: "Ik woon in Noordwijk, anders moet ik daar helemaal heen. Ik kom nu ergens anders vandaan". Mijn man hoort dat: "Laat maar doorgaan, dan praten we morgen wel verder". Dat is nooit meer gebeurd. Want 's nachts krijgt hij pijn. Ze hadden in het ziekenhuis gezegd: "U krijgt wel pijn, maar daar zijn middelen voor. Dan belt u gewoon en dan krijgt u morfine en dan is die pijn wel haalbaar". Hij kreeg pijn in de nacht en ik sliep nog. Maar hij zei: "Mijn vrouw moet... mijn vrouw moet wakker worden". Ik werd wakker gemaakt, ik ga naar de dokterspost bellen. Ik zeg: "Nou, hij moet morfine hebben, want hij heeft meer pijn". Die ziekenhuis [...] zegt: "Dat kan, dan is dat pijnstillend. Maar heeft u nog iemand bij u nou?" Ik zeg: "Ja, die is bij mijn man". "Ja, mag ik die dan even spreken?" Ik roep haar maar ik ga naar mijn man. Ik weet niet wat ze al uitgekraamd heeft, kom ik later pas achter. Daar komt een dokter. Ik doe de deur open, maar ik ben wat later boven met oog op die lift. Ik wist niet wat hij zei. Hij keek me niet aan. Hij geeft een morfinespuit en geeft er gelijk nog een spuit achteraan, zo voor rustig te worden. Ik zeg: "Rustig te worden? Hij is helemaal niet onrustig". En die nachthulp zei ook niks. Hij is in coma geraakt. Hij is nooit meer bijgekomen.

I-2: Ach.

G: Het was de hele nacht in coma, de volgende dag in coma. Maar hij kreeg geen medicijn, hij raakte geen vocht kwijt en dat ging bergafwaarts. De nacht daarop is hij overleden. Ik heb naast hem gelegen toen hij overleed. Ik ga naar het ziekenhuis. Ik zeg: "Waarom geeft die arts die extra spuit?" Maar ze mogen niet... ze nemen alles op, op de band. "Schrijft u er maar een brief over". Ik zeg: "Nee, jullie hebben alles opgenomen op de band". Ik zeg: "Dat wil ik horen". Ik denk: Ik ga me niet in de .... Toen heb ik het hogerop gezocht. Toen kreeg ik toestemming om die band te horen. Nou, ik kon het haast niet geloven. Ik hoor dat de dokter daar binnenkomt bij mijn man en die zegt: "Ik zie hier een hele andere persoon zitten als dat me is voorgezegd". Mijn man die zegt nog, daar was ik wel bij geweest dat hij zei: "Sorry dat ik u lastig val in de nacht, maar ik heb te veel pijn". Heel rustig zei hij. Maar die dokter zei: "Ik zie een heel andere persoon". Toen hoorde ik die nachthulp zeggen: "Ja, dat is nog maar even hoor. Het is nog maar even dat ie rustig is, want het is één bonk narigheid. Hij wil dood en alles". Ik kon er niet over uit. Ik zal maar niet zeggen wat er allemaal nog meer gezegd is toen die nachthulp... Dat is een hele band geweest.

I-1: Je hebt alles gehoord, dat is heel moeilijk.

G: Toen hij weg was, toen die dokter weg was, had hij gezegd: "Ik zal gelijk iemand sturen die hem kan verzorgen", want het matras, alles... dat liep weg. Toen kwam er een verpleegster en die zegt: "Dat kan ik niet alleen, ik moet mijn collega bellen". Kwam die collega erbij. Toen zegt ze: "Maar we gaan eerst een...", hoe heet dat nou? Om urine kwijt te raken?

I-1: Katheter.

G: "Katheter. Hij is al gekatheteriseerd?" Ik zeg: "Nee, dat doen we hier niet meer. Bij een man is het altijd pijnlijker als bij een vrouw". "Dit doen we niet". Ze zegt: "U zegt nu wel dat we het niet doen,

maar we doen het wel". Ik zeg: "Dat zal me gebeuren". Ik de arts gebeld. Die komt. Hij ziet het zo, kijkt zo aan. Hij zegt: "Nee, dat doen we nu niet meer". En die verpleegsters stonden dan in de slaapkamer. Hij zegt tegen iemand die hij bij hem had: "Haal even dat en dat uit de auto". Toen heeft de arts en die man die bij hem was en mijn zoon hebben samen het zo gedaan: dat was een onderdeken waar het wel doorheen gaat maar waar het niet in de matras komt. Dat hij droog bleef liggen. Ik bedoel maar, je moet overal, moet je...

I-1: Tot het laatst toe heeft u ook voor hem dus toch dingen in de gaten gehouden en zelf actie ondernomen en nee gezegd als het in uw geval nee moest zijn.

G: Toen heb ik gezegd: "En nou wil ik die arts spreken die zei van: "Ik kom wel. Ik zie een andere patiënt als dat me gezegd is". "Ja, dat doet hij telefonisch". Ik zeg: "Nee, ik wil hem persoonlijk spreken". Ik had een heel A4'tje geschreven van mijn klacht daarover. Want ik wist wat zij allemaal op die band had gezegd. Daar heb ik een uur mee gepraat, met degene erbij die dan die band aan mij had laten... Om kort te gaan, ik heb gewoon gezegd: "U zag me niet eens staan. Want als u zegt: een andere patiënt, had u mij erbij kunnen betrekken om te vragen: "Is dat wel of niet zo?" U gaat op vol vertrouwen aan". Ik zeg: "Ze was niet eens bevoegd, die nachthulp, want ze mocht geen morfine geven. Vandaar dat u moest komen voor die morfine. Maar het is eigenlijk helemaal fout gegaan". Hij zegt: "Ik wist niet dat hij de volgende ochtend niet wakker zou worden". "Nee, dat wist ik ook niet". Ze had ook gezegd: "Het is zeven uur vanochtend, ik ga naar huis. Ze slapen allebei heerlijk". Dat had ze in het begeleiding gezet. Dat moet ze opschrijven. Door die band met die dokter had ze gezegd, om haar te verdedigen: "Ja, ik heb nog gezegd, die vrouw wakker geroepen en die zei: "Ja, ik sta op" en die man zei: "Tot ziens". Dat was allemaal niet waar, want hij was in coma en ik was doodmoe natuurlijk ook. Dus ik werd wakker, was zij al weg. Ik denk: hoe kan zo'n onbetrouwbaar iemand... "Daarom wil ik die arts spreken, want dit kan niet, dit deugt niet wat u gedaan hebt". Toen hebben ze er een vergadering over gehouden. En hebben ze op die vergadering vastgesteld dat nooit de naaste voorbij gelopen mag worden voor een vreemde. Want ze kwam maar gewoon [...]. Ik had liever dat ze niet gekomen was of dat ik haar naar huis had gestuurd. Ik weet niet van tevoren wat er gaat gebeuren en mijn man ook niet. Want ik weet ook niet of hij toch misschien nog wat bij is gekomen. Dat weet je allemaal niet. Dus vandaar dat er ...ik gewoon...

I-2: Geen vertrouwen.

G: Die mevrouw die me dan bijstond, die ook die band heeft laten horen, die zei tegen me: "Ik vind het toch heel goed van u, ondanks dat hij er niet meer is, dat u het nog zo voor hem hebt opgenomen".

I-1: Ik denk dat dat de mooiste woorden zijn toch om mee te eindigen.

G: Ja ja.

I-1: Heel hartelijk bedankt voor alles wat u gezegd hebt.

I-2: Een mooi verhaal.